

БІБЛІОТЕКА
НОВИНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

І. БАГРЯНИЙ

ЗОЛОТИЙ
БУМЕРАНГ

1946

ПРОМЕТЕЙ

Шварцману

В-во «ПРОМЕТЕЙ». Літ. редактор проф. Борис Подоляк.
Художнє оформлення: обкладинка — В. З а л у ц ь к и й,
супер-обкладинка — О. Ц о к у р. Друковано 1500 примірн.

ІВАН БАГРЯНИЙ

ЗОЛОТИЙ БУМЕРАНГ

ЗБІРКА ПОЕЗІЙ

РЕШТКИ ЗАГУБЛЕНОГО,
КОНФІСКОВАНОГО
ТА ЗНИЩЕНОГО

1 9 2 6

1 9 4 6

diasporiana.org.ua

1 9 4 6

ПРОМЕТЕЙ

Всі права застережено за В-вом „ПРОМЕТЕЙ“.

Поезія, вічність, ч а с

„Рештки загубленого, конфіскованого та знищеного”.

Це не поза, не кокетування поета. Це не бажання похизуватися перед читачем. Це не спроба виправдати своє неробство і творчу немічність у минулому. Це, нарешті, не засіб епатувати читача з розрахунком на дешевий успіх. Ні, це, на жаль, правда. Гола, неприкрашена і жорстока. Жорстока і для української мистецької літератури в цілому, і для автора „Золотого бумерангу” — зокрема.

Справді бо: ми багато губили, у нас багато конфіскували та знищували. Ще колись, здається, М. Драгоманів казав, що коли б хтось зумів написати історію загублених, конфіскованих та лютими обставинами знищених мистецьких творів українських, то це була б чи не найцікавіша і чи не найбільш хвилююча історія у світі. Але чи не найфатальніші, чи не найжахливіші сліди конфіскувань та знищень високих мистецьких цінностей полишила за собою доба пореволюційна.

Хто знає, чи хтонебудь і колинебудь скаже нам, де поділися надзвичайні речі М. Філянського, що він їх читав друзям та знайомим і частково друкував у місячнику „Шлях“ за 1917 р.? Де глибокі, пророчі візії і памфлети Д. Загула? Де надзвичайні речі Миколи Хвильового —

його „Граїда“, „Вальдшнепи“, „Україна чи Малоросія“, „Коммольці“ та інші? Де романи „Незнані гості“, „Вірую“, оповідання „Несправедливий хрест“ та інші, знані лише з переказів знайомих або з уривків, твори Арк. Любченка? Де перші, неспотворені цензурою, редакції геніяльних п'єс М. Куліша? Де його „Закут“ „Зона“, „Маклена Граса“ та інші? Де сила-силенна недрукованих речей Гр. Косинки? Нарешті, де „Соловецькі сонети“ неповторного М. Зерова? Де його переклади Вергілієвої „Енеїди“, що він їх робив у холодному і брудному бараці соловецького концентраційного табору? Де роман з життя каторжан Гр. Епіка, що, як знаємо з листів до дружини, він писав у тому ж соловецькому концентраку? Де великий роман Бориса Тенети, що його він був викінчив 1933 року, але який, у зв'язку з арештом і трагічною смертю автора світу так і не побачив? Де великий роман Б. Антоненка-Давидовича „Січ-Мати“, що року 1933 попав був у пазури цензорів? Ні, я не можу і не хочу ставити більше оце „де“ і згадувати ще десятки наших визначних мистців слова, що їх твори загинули, і очевидно назавжди, для нашої літератури. Я тільки декого згадав, щоб вмотивувати і пояснити трагізм слів:

**„рештки загубленого, конфіскованого та
знищеного“,**

які стоять на титульній сторінці цієї збірки Івана Багряного

* * *

Року 1926, серед вибраної, тоді ще молодої, київської літературної еліти (Борис Антоненко-Давидович, Григорій Косинка, Євген Плужник, Дмитро Фальківський та інші), що пізніше створила своє літ. об'єднання МАРС (Майстерня Революційного Слова — фактично київська філія ВАПЛІТЕ), вперше появляється молодий дев'ятнадцятилітній поет Іван Багряний. Це прізвище тоді було ще мало відоме. Знали, що він студіює малярство при

Київському Художньому Інституті і що він видрукував кільканадцять віршів у тодішніх часописах, головню „Глобус“ та „Життя й Революція“. Але проте марсівці беззастережно прийняли його у своє лоно як визнаного й рівного.

У віршах молодого поета було тоді щось від глибокої соціальної, інтимної та пейзажно-настрєвєвої лірики („Дівчині“, з поеми „Вандєя“, „Люблю“, „Рибалки“, „Монголія“ тощо). Чимось юначо-задерикуватим і безпосереднім віяло від них. Часом поет обдаровував читача такими цікавими ефонічними варіаціями, такими свіжими ритмічними засобами, такою зовні, здається невимученою, легко підхопленою, але не затертою і оригінальною римою, що це не могло не звернути на себе увагу його сучасників.

То була не любов, — прелюдія,
Ось тепер ми дійшли до мети!
Гей, ніколи Твоїм не буду я,
Ли не будеш моєю і Ти.

(„Вандєя“)

Або:

Коні... Тні... Передзвони.
Перегуки... Канонада...
Хтось підкови срібні ронить.
Погасає...
Тоне...
Пада...
Догорав, догорає
Синій вечір десь за краєм...

(„Дівчині“ 1925)

На фоні „димарів і криці“ ура-революційної, з блищаним патосом, плужансько-вуспівської поезії того часу, ця лірично-пісенна, інтимно безпосередня, але з виразво українським національно-соціально-сенсом, поезія не могла не хвилювати і не звернути не себе уваги і читачів і критики. Хоч, правду кажучи, це ще не був Багрянний

на повний голос. Це ще не було його жадне нове слово в поезії. Це було лише завершення доброї модерністичної традиції і тільки. Але уважний читач не міг не побачити і не відчутти, що за цією пейзажно-настрійною лірикою, за цією пісенністю та ефонічно-ритмічною вишуканістю, може й не в цілком сформованому стані, приховано те основне, що визначало напрямні нашої доби українського Sturm und Drang'у двадцятих років і що становило в майбутньому основне поетичне єство Багряного: його заперечення дійсності, що йшла до жорстоких і смертоносних експериментів 30-х років, його принциповий критицизм, скептицизм і водночас надзвичайна віра в людину, його вогненна ненависть і така ж любов, нахил до філософічних медитацій і політично-інвективних вибухів, меланхолійного суму і пробоевого активізму.

Перепілка в житі — ніжність.

В пшеницях волошки — дума.

Мак червоний — кров.

Друже, друже! Геть з журбою!

Народились ми для бою.

Нам іти разом з тобою

Прирекла любов.

Така була лірика юного поета. Ніжність, в пшеницях волошки, любов — неминуче йдуть в парі з пробоевим оптимізмом, з свідомістю борця і войовника.

Трудно вказати на щось відповідне в тогочасній українській поезії, щоб силою поетичного образу, пісенно-ліричного складу, глибиною меланхолійних мотивів, тугою за втраченою славою, величчю, могутністю і водночас, ненавистю до завойовників, до „чужих династій“ — дорівнювало б поемі „Монголія“, що в кінці 1927 року появилася в „Житті й Революції“. Монголія... Країна грізного Батия... Всезнищуючого Чингіз — Хана, країна могутньої орди-завойовниці...

Пісок і пісок...

Ось звідсіль Тамерлан
В Каїр становив свої стоци.
Ось цими пісками ходив Чингіз-Хан
Трусити за душу Європу.

І тіпався світ від вузеньких очей.
І тьмарилось сонце від скрипу.
Дрижали в огні під азійським мечем
Європа,

Китай
і Єгипет.

Але пройшли віки і невблаганий час спопелив могутність азійських орд. Прийшли „чужі династії“ з землі „Росії чужої“ і принесли з собою присмерк, печали і зубожіння. Народ завойовників перетворили в „Злидених рабів“, в „голодну і німу азійську пустелю“. Славу Чингіз-Хана і Тимура замінили на уклеюку — рибу з коштовною лускою, за якою полюють нові господарі краю. Але дарма. „Огрискама, покидькама династій чужих не вирити славу зариту“. Вона — невмируща, вічна, бунтівлива. Бо не дарма „пустелею скаче вітер-басмач“ і заповідає помсту. Люту і невблаганну. Вітер-басмач віс звідтіль,

...” де вогонь не згорає!
Звідтіль, де Бативва слава цвіла,
З під гір золотого Алтаю.

Читачі відразу відчули, що Монголія це так, мовляли формалісти, для учуднення. Бо яка ж та Монголія рідна нам! Яка невимовно трагічна і близька її історична доля. Вітер-басмач, що джигітує в пустелях Монголії, чи це не той самий вітер з Кобиляк, що прийшов промовити грізне слово. Вітер, про який уже тоді заговорив автор в своїй епопеї-сатирі „Комета“:

Звідкіль „вітри історії“ гудуть —
Чи то із заходу, чи просто десь зі сходу?

**Із Кобиляк гудуть, мій друже Паперов!
Із Кобиляк гуде той вітер неспокійний.
Колись він сам за вас промовить слово
Колючий, неминучий і постійний.**

Але про „Комету” читачі тоді ще не знали. Автор ховав її від них. З цієї епопеї-сатири він надрукувати зміг тільки децю...

* * *

Обкарнана цензурою перша збірка молодого автора „До меж заказаних“ (1928 рік), книга ніби лірики була переповнена вщерть саме тим, часто іраціональним, часто підсвідомим, тільки через почуття і далекі аналогії переданим розкриттям воління і прагнення української національної спільноти, що вже тоді почала промовляти своє владне слово устами Миколи Хвильового та його однодумців. Філософсько-політичні медитації, змістова многоплановість, переносність образу, езопівщина, як засіб, — отже все те, що визначало поетику активного романтизму, — не тільки притаманне, а, як бачимо, глибоко органічне вже навіть цим першим поезіям молодого Багряного. Він з перших своїх кроків включається в ту добу українського національного відродження, що її ми вже звикли називати українським ренесансом 20-х років. Естетичні принципи цього ренесансу стають його творчим прапором. Але до них він вносить щось своє, оригінальне і йому тільки властиве відчуття ритму, звуку і фарби. Незнана тоді читачам сторінка творчості Івана Багряного, що виявлялась в захальовому, героїчно-сатиричному циклі поезій, найповніше відбивала його творчу істоту поета глибоко національного і політично-інвективного.

Побічний абзац

(Зі спогадів сучасника)

1927 р. Київ. Думський майдан 2. Колишній готель „Новая Россія“ а тепер студентський гуртожиток. В одній з кімнат мешкають студенти університету. Двоє — з фізи-

ко-математичного факультету, а один— з мовно-літературного. Студент-літератор сидів над „Слово о полку Ігоревім“ і над Лаврентівським літописом. Вчитуючись в одне і друге, він намагався по-новому усвідомити собі тотожність подій трактованих і в поемі, і в літописі і на цій підставі перевірити висновки вчених про час написання „Слова“ і його автора. Це захоплювало. І він навіть не зауважував, як з неменшою силою напруження думки сиділи його товариші математики над засвоєнням теорії відносности Айнштайна. У кімнату заходить Іван Багряний. Він розмовляє з літератором і пропонує прослухати свою нову поему, яку нікому ще не читав. Поема називається „Гутенберг“, філософічно— соціальний сенс винаходу Гутенбергом друкарської техніки. Студента-літератора це інтригує. Він пропонує своїм колегам прослухати. Скептики і вороги всякої поезії— математики категорично відмовляються. Мало того, вони заперечують взагалі, щоб будь-що читалося вголос, бо це перешкоджатиме їм вчитуватись і вдумуватись у справжню і геніяльну поезію математичного мислення. Суперечки. Доходять компромісу: хай собі читає, тільки тихо. Запановує тиша. Математики заглиблюються в теорію відносности, а молодий поет у другому кутку, в півголоса починає читати свого, нікому ще невідомого „Гутенберга“.

Зрушуються вікові нашарування. Щохвилини, як на екрані, поширюється ретроспективно шлях у далеке середньовіччя. У глибокому склепінні стародавнього Майнцу постає, під впливом магічної сили поета, різблена тінь великого винахідника XV століття. Надзвичайний людський розум, вічний неспокій, вічне шукання, вічне бажання збагнути незбагнене— відсвічує тінь анахорета мислі з Майнцу. Це на зорі європейського відродження, воїстину душа фавстівська, що жертвенно прагне ошчасливити людство своїм винаходом. Сила людського розуму, допитливість не знає перепон і не має меж. **Немає абсолютної „речі в собі“, і людський геній поступинно розкриває таємниці життя.** Гутенберг переміг.

Мрія людських тисячоліть перетілилась в реальність. Диво-машина мусить зрушити людство з мертвої точки. Слово великого Бога, мислі пророків, філософів і поетів, мислі всіх тих, що несуть людству нове слово істини, рівності, братерства і любови — того вищого людського, що принесло нам християнство, винахід Гутенберга блискавично розмножить і понесе до людей. **Спрагнене правди і справедливости людство пожадливо підхопить це слово істини і зробить його своїм законом.** І тоді неможлива буде на землі ні брехня, ні підступ, ні поневолення та визиск людини людиною, ні ненависть, ні самознищення. І будуть люди на землі, і буде правда і слово пророче. Пройшло відтоді кілька століть. І що ж ми бачимо? Як використало людство цей винахід середньовічного німецького мрійника? Його скромний винахід дійшов у наш час такого удосконалення, що в це не міг би повірити сам винахідник. А владарі світу цього, ті, що мають до своїх послуг владу, тюрми, поліцію, донощиків, суддів і мільйони коректорів з штиками, замість олівців, геніяльний винахід Гутенберга примусили мкожити брехню, підступи, виправдовувати свої злочини, насильство і терор. „І коректуру правимо штиком!” — повторювався часто характеристичний рефрєн у поемі.

Зід елеґійно-мрійного тону, з домішкою сарказму і скепсису, поет перейшов до ненависти пророка-обличителя. Слова падали важкі, бриласті і неймовірно некучі. І треба було бачити, як вогнене слово поета вбило скепсис і неґацію у ідейних поклонників Айнштайна. Вони давно вже, попри свою волю, з подивом і зачарованням слухали поему. Коли поет закінчив, один з найзапекліших ворогів поезії встав і трохи розгублено, дитячо-наївно промовив: „Слухайте, друзі, я думав, що то так собі, вірші, а це ж, справді, дуже цікаво. Але цього, мабуть, не дозволять надрукувати“. Цією безпосередньою тирадою сухий поклонник теорії відносности

сказав усе. Тут була і містецька оцінка („дуже цікаво“) і цензурний висновок („не дозволять“).

„Гутенберга“ не дозволили. Він валявся, з хаотичної ідеї автора, поруч з сатиричною епопеєю „Комета“, поруч з частинами новоакресленої поеми „Ульріх фон-Гутен“, поруч з широко закресною книжкою „В поті чола“, з нотатками до майбутньої поеми „Ave Maria“ та історичного роману „Скелька“. „Ave Maria“ авторові вдалося видати власним накладом. „Скельку“, з деякими цензурними скороченнями, видала „Книгоспілка“ 1930 р. Решта рукописного матеріалу в задушливі роки наступного десятиліття загинула. Через добрих 15 років автор силу-силенну із загублених і забутих речей відтворив. „Гутенберг“ не піддалась відтворенню й досі. Чи пощастить авторові потрапити в такий психологічний транс, в таке коло умовних рефлексів, яке покликало б до життя ті творчі центри, що створили свого часу „Гутенберга“ і поему блискавично продеклямував би автор (як це вже траплялося з багатьма його забутими речами), чи він просто сяде і напише по-новому цю невідтворну річ, чи, нарешті, вона залишиться назавжди лише в спогадах, як дивний сполох юнацьких років поета, що блискавично промайнув у невідомі далі, і ніколи вже не повертілиться в слово?

* * *

„Гутенберг“ ішов у пляні політично-інвективної героїчно-сатиричної творчості. Він, очевидно, мав належати до „Комети“, до того самого гатунку, що й „Батіг“, а ще пізніше „Золотий бумеранг“. Тому відтворені на сьогодні частини „Комети“ є дуже важливі, як етап в становленні політично-національної свідомості й естетичних принципів автора.

Віктор Бер в своїх „Засадах естетики“ (МУР, збірник I), з властивим йому талантом, показав, як у пореволюційні 20-ті роки нашого століття естетичні принципи

зводилися до голого техніцизму, до наукового раціоналізму, до категоричного заперечення свободи особи мистця і творчости, до заперечення коломийкових, ergo народніх форм, до заперечення таланту, генія з ласки Божої і до ствердження „техніки, іраціональної закономірности конструкції, де поезія стала усуспільненою і машинізованою, а поет з владаря обернувся на продекретованого виконавця директив партії“. На жаль, Віктор Бер лише побіжно натякнув, але зовсім не розгорнув характеристики тих естетичних принципів, які виникли, особливо в нашій українській дійсності, як реакція на ці машинізовані, омертвляючі мистецтво естетичні принципи новітнього диктатора з кованим чоботом і залізним п'ястуком. Ця реакція на мертвотність „димаря і криці“ знайшла своє геніяльне виявлення в естетичних засадах українського ренесансу 20-х років, що виступив був під прапором активного романтизму. Поезія Багряного йшла в пляні цього пробоевого стилю, в пляні синтези ідейно-політичного та естетичного мислення новітнього українства.

**Наш час—то новий час емансипації,—
Жіноцтво... Нації... Жиди... І темні гої...
Та тільки серед всеї цієї „ації“
(Мовляв поет розігнаний на шпації)
Не бачу я емансипації одної.**

Говорить в одній із своїх сатир тоном глуму, іронії та зневаги поет. Якої ж емансипації не бачить автор?

**Коли літаврить хтось на огневій косі,
Надривно, тоскно десь замукає корова...
Ніяк не вбачу серед „вольностей“ усіх
Емансипації
простого слова!**

Того самого слова, що йому новітні естетики з наказу свого пана-диктатора відмбвили в праві на існування не тільки в житті, а навіть і в мистецтві. Свобода слова! Яка це недосяжна мрія українських 20-х років! І якого

виключного значення набувають ці слова, що їх поет сміливо, з повним їди і сарказму бодем, висловив був ще 20 років тому. Що кажете? Особа поета ніщо? Талант генія з ласки Божої „як мати родила“ — нічого не варті, бо все вирішає техніка, „організований суспільний примус“? Ага, ось через що „Поети — євнухи у наш двадцятий вік“, безкрилі плазуни, недерзновенні слуги ката, гешефтмахери святим словом, тим словом, що його великий Тарас поставив на сторожі нашого національно-державного „бути чи не бути“, а

... правнуки ж взяли

І на гешефт те слово потягли.

Що бачу я!—

Червінці за рядок,

Монети за слова, за серце і за мозок!

Згряя поетичних шакалів, отих, мовляв Юрій Яновський, „хижих, пролазливих, безпринципних, гнучко-хребетних і звироднілих напівінтелігентів“, безідейних циніків, що людські стогони для них — сонети, а сірі стріхи — буржуазія, що навіть ім'я Титана (Шевченка) притягають для своїх брудних і дрібних спекуляцій — ця згряя стала прапором часу. Це відчував не тільки Іван Багряний. Це відчували багато з його сучасників. Це, насамперед, відчував глибоко, до божевілля один з найбільших наших сучасних поетів. Відчував, мучився, ненавидів, зневажав, але тільки у своїй кімнаті-келії перед вічною людською мудрістю, що перевтілена в старовинні фоліанти, книги, рукописи мудреців заходу і сходу, дивилась з полиць і слухала його. Для людей же, тих що мають владу і коректорів з багнетами, він писав свої гвалтовні пісні про вождя і гімни його мудрості.

Іван Багряний іншого темпераменту і вдачі поет. Він своє відчуття, своє ставлення до „сучасників-поетів“ не млякався висловити на весь голос.

Та все шукають рим і асонації,

Та все сюсюкають, за риму давши розум...

**Поетики сплюндрованої нації
Пережили**

чудну метаморфозу.

Весь цей намул, цей кошмар нашої національної історії поет усім своїм єством людини і громадянина ненавидить і заперечує. Він знає „лиш один догмат: ти будь таким, яким родила мати!“ Він знає, що його нарід

**Підводиться!
Підводить крила,
Як недобитий Прометей!
І постать грізного Трясила
Росте із стогону дітей.**

Він знає, вірить, певний, що далі так не може бути.

... Не буде так!

**Колись же „будуть людьми люди”,
На обрії запалить хтось маяк —
І не затрима вітру з Кобеляк
Ані Мойсей,**

ні Ленін,

ані Юда.

Сарказм, глибока ненависть, кошмарна чи ж не безнадійна дійсність і така небуденна віра, такий оптимізм! Це вже чисто багрянівське. Ні. Це і хвильовістське, і плужниківське, і кулішівське — це всіх їх активних романтиків — таких монументальних, таких відданих і послідовних, таких великих скептиків і таких незрівняних оптимістів!

Сатира „Батіг”. Я не знаю чи хтонебудь із світових поетів батіг, це, суттю своєю ганебне знаряддя, призначене для підстьобування різної „робочої скотинки“, брав би за об'єкт опоетизування. Чи міг сподіватися цей, віками запорошений винахідник нехитрого знаряддя, що його згадає поет в добу вищого панування людського розуму — в добу аеро, радіо і розщеплення атомового ядра. Полісмісловість сатири ставить її на вищій ступінь поетичний, а соціальне звучання має загально-людське

значення. Часто повторюваний рефрен про „країну казки й волі, де конституція — святиня над усе“, країну, яка, проте, не тільки використовує це виключне знаряддя для своїх „вільних“ і „щасливих“ громадян, але за всяку ціну хоче ошчасливити цим удосконаленням, „з золотим руків'ям“ батоном інші країни й інші народи. Це в однаковій мірі стосується всіх країн, де конституцією прикривають рабство й поневолення, де поруч з пропагандивним свистом про „правду“ і „любов“ „над спиною — голою спиною — свистить батіг“. Якщо брати наші традиції, то безсумнівно в сатиричному струмі Багряного є щось від Шевченка. Є щось від його пристрасно-здемакуючого брехню слова („Кавказ“), є вогненна любов і така ж ненависть. Сатира Багряного в суті своїй не є звичайна сатира. Або, ясніше, вона є в тому розумінні сатира, в якому Дантове пекло — комедія.

* * *

1929 року вийшла у світ поема Івана Багряного „**Ave Maria**“. Книжку видано накладом автора в скромній ахтирській друкарні на звичайному газетному папері. Поки цензурний наказ розлетівся по всіх книготорговельних філіях — негайно „**Ave Maria**“ вилучити з продажу, — 90% накладу вже розійшлося. Решту було вилучено і відповідно препаровано. Поема не була ані новим словом для автора, ані новим етапом в його творчості. Написана в стилі пісенно-ліричної поеми, вона нерівна була з мистецького боку. Вражала місцями банальністю, а місцями властивою для Багряного ритміко-евфонічною блискучістю. Але не в цьому був сенс видання поеми і негайної цензурної акції проти неї.

Задихаючись в атмосфері „хижих і пролазливих“, яким толерує „закон“, в тій атмосфері, що одних задушила фізично, а других — морально, Багрянний видає свою „**Ave Maria**“ тільки для того, щоби там в листі до уявного друга і в „Пролозі“ сказати сміливо й одверто своє слово правди і гніву Людини.

„Не іменуй мене поетом, друже мій, бо поети нині—це категорія злочинців, до якої я не належав і не хочу належати. Не іменуй мене поетом, бо слово поет... стало визначати:—хамелеон, повія, спекулянт, авантюрист, ледар...

Не іменуй же мене поетом, друже мій! Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі. Я хочу бути тільки нею і сьогодні я цього найбільше хочу”.

Поет зневажає „філософію“ покори, гнучкості, улесливості, запобігання. Поет гордує рабською психологією. Він закликає до національної гордості, до духового і фізичного опору цим розкладовим силам, до самозбереження великого імени Людини.

„Ходи тільки по лінії найбільшого опору, і ти пізнаєш світ. Ти пізнаєш його на власній шкурі. А, пізнавши світ, ти пізнаєш себе. І не понесеш ніколи душу свою на базар, бо вона буде цінніша за ВСЕСВІТ. І не буде того, хто б її зміг купити”.

Пролог до поеми звучить, як обвинувальний акт проти „володарів“ „безличних і гордих, в кого сила і грати закон“, проти продажних і нищих, проти фарисеїв, що триумфують „на кістках братів“. Цих своїх таврованих сучасників поет попереджає, щоб вони ніколи, навіть на тому світі, не сміли твердити, що були сучасниками людей справжніх, з великим серцем, які любили свій нарід і боролись за його щастя.

А як пройдете браму в майбутнє,
Не кажіть, що у вас були Ми!
То було просто так, на розпутті,
Серед вічної-вічно зими.

* * *

І от, ніби для підтвердження, що традиції цієї „вічної-вічно зими“ є давні, поет пише свій відомий історичний роман „Скелька“, що вийшов у світ 1930 року. Цей роман засвідчив ще більшу поетичну і громадську дозрілість поета. Тема роману: народні перекази про антиморальну, антисоціальну і антиукраїнську функцію насадженої в Україні російської церкви. Дія відбувається у чоловічому монастирі, що збудований був на горі біля села Скельки на Полтавщині.

**На зло Всевишньому і матерям на глум,
Ім'я тут Боже всею повернув
І насміявсь з Причистої**

Великий Провокатор.

Така суть в задумі цієї великої сюжетної речі. Широка палітра фарб і тонів, різблені образи, барвисті, рукою небуденного майстра, свіжими фарбами накреслені пейзажі Лівобережжя, неоклепана, смілива рима, природня, не штучна ритміка, тональні звуково-прозорі, лірично-медитативні описи та відступи, полісмісловість і многоплановість ідеї та сюжету, цілком свідома проекція історичної тематики на нашу сучасність, — все це з мистецького боку тримає роман на високому поземі. Весь твір проймає глибокий, властивий Багряному патріотизм, любов до нашого народу, ненависть до його ворогів-поневолителів і, нарешті, така глибока скорб, що породжує такої ж сили патос, оптимізм і безмежну віру в нашу міць і майбутнє нашої нації.

**Цвіте надія, в хатах і в галях,
І легша праця рабська та щоденна.
Благословенна**

молодість твоя!

І віра

в Новий День

благословенна!

**Поетики сплюндрованої нації
Пережили**

чудну метаморфозу.

Весь цей намул, цей кошмар нашої національної історії поет усім своїм єством людини і громадянина ненавидить і заперечує. Він знає „лиш один догмат: ти будь таким, яким родила мати!“ Він знає, що його нарід

**Підводиться!
Підводить крила,
Як недобитий Прометей!
І постать грізного Трясила
Росте із стогону дітей.**

Він знає, вірить, певний, що далі так не може бути.

... Не буде так!

**Колись же „будуть людьми люди”,
На обрії запалить хтось маяк —
І не затрима вітру з Кобеляк
Ані Мойсей,**

ні Ленін,

ані Юда.

Сарказм, глибока ненависть, кошмарна чи ж не безнадійна дійсність і така небуденна віра, такий оптимізм! Це вже чисто багрянівське. Ні. Це і хвильовістське, і плужниківське, і кулішівське — це всіх їх активних романтиків — таких монументальних, таких відданих і послідовних, таких великих скептиків і таких незрівняних оптимістів!

Сатира „Батіг”. Я не знаю чи хтонебудь із світових поетів батіг, це, суттю своєю ганебне знаряддя, призначене для підстьобування різної „робочої скотинки“, брав би за об'єкт опоетизування. Чи міг сподіватися цей, віками запорошений винахідник нехитрого знаряддя, що його згадає поет в добу вищого панування людського розуму — в добу аеро, радіо і розщеплення атомового ядра. Полісмісловість сатири ставить її на вищий ступінь поетичний, а соціальне звучання має загально-людське

значення. Часто повторюваний рефрен про „країну каз-ки й волі, де конституція — святиня над усе“, країну, яка, проте, не тільки використовує це виключне знаряддя для своїх „вільних“ і „щасливих“ громадян, але за всяку ці-ну хоче ошчасливити цим удосконаленим, „з золотим руків'ям“ батоном інші країни й інші народи. Це в одна-ковій мірі стосується всіх країн, де конституцією при-кривають рабство й поневолення, де поруч з пропаган-дивним свистом про „правду“ і „любов“ „над спиною — голою спиною — свистить батіг“. Якщо брати наші тради-ції, то безсумнівно в сатиричному струмі Багряного є щось від Шевченка. Є щось від його пристрасно-здема-скуючого брехню слова („Кавказ“), є вогненна любов і така ж ненависть. Сатира Багряного в суті своїй не є звичайна сатира. Або, ясніше, вона є в тому розумінні сатира, в якому Дантове пекло — комедія.

* * *

1929 року вийшла у світ поема Івана Багряного „**Ave Maria**“. Книжку видано накладом автора в скромній ахтирській друкарні на звичайному газетному папері. Поки цензурний наказ розлетівся по всіх книготорго-вельних філіях — негайно „**Ave Maria**“ вилучити з про-дажу, — 90 % накладу вже розійшлося. Решту було вилу-чено і відповідно препаровано. Поема не була ані новим словом для автора, ані новим етапом в його творчості. Написана в стилі пісенно-ліричної поеми, вона нерівна була з мистецького боку. Вражала місцями банальністю, а місцями властивою для Багряного ритміко-евфонічною блискучістю. Але не в цьому був сенс видання поеми і негайної цензурної акції проти неї.

Задихаючись в атмосфері „хижих і пролазливих“, яким толерує „закон“, в тій атмосфері, що одних заду-шила фізично, а других — морально, Багряний видає свою „**Ave Maria**“ тільки для того, щоби там в листі до уявного друга і в „Пролозі“ сказати сміливо й од-верто своє слово правди і гніву Людини.

„Не іменуй мене поетом, друже мій, бо поети нині—це категорія злочинців, до якої я не належав і не хочу належати. Не іменуй мене поетом, бо слово поет... стало визначати:—хамелеон, повія, спекулянт, авантюрист, ледар...

Не іменуй же мене поетом, друже мій! Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі. Я хочу бути тільки нею і сьогодні я цього найбільше хочу”.

Поет зневажає „філософію“ покори, гнучкості, улесливості, запобігання. Поет гордує рабською психологією. Він закликає до національної гордості, до духового і фізичного опору цим розкладовим силам, до самозбереження великого імени Людини.

„Ходи тільки по лінії найбільшого опору, і ти пізнаєш світ. Ти пізнаєш його на власній шкурі. А, пізнавши світ, ти пізнаєш себе. І не понесеш ніколи душу свою на базар, бо вона буде цінніша за ВСЕСВІТ. І не буде того, хто б її зміг купити”.

Пролог до поеми звучить, як обвинувальний акт проти „володарів“ „безличних і гордих, в кого сила і грати закон“, проти продажних і нищих, проти фарисеїв, що триумфують „на кістках братів“. Цих своїх таврованих сучасників поет попереджає, щоб вони ніколи, навіть на тому світі, не сміли твердити, що були сучасниками людей справжніх, з великим серцем, які любили свій нарід і боролись за його щастя.

А як пройдете браму в майбутнє,
Не кажіть, що у вас були Ми!
То було просто так, на розпутті,
Серед вічної-вічно зими.

* * *

І от, ніби для підтвердження, що традиції цієї „вічної-вічно зими“ є давні, поет пише свій відомий історичний роман „Скелька“, що вийшов у світ 1930 року. Цей роман засвідчив ще більшу поетичну і громадську дозрілість поета. Тема роману: народні перекази про антиморальну, антисоціяльну і антиукраїнську функцію насадженої в Україні російської церкви. Дія відбувається у чоловічому монастирі, що збудований був на горі біля села Скельки на Полтавщині.

На зло Всевишньому і матерям на глум,
Ім'я тут Боже все повернув
І насміявсь з Причистої

Великий Провокатор.

Така суть в задумі цієї великої сюжетної речі. Широка палітра фарб і тонів, різблені образи, барвисті, рукою небуденного майстра, свіжими фарбами накреслені пейзажі Лівобережжя, неоклепана, смілива рима, природня, не штучна ритміка, тональні звуково-прозорі, лірично-медитативні описи та відступи, полісмісловість і многопльановість ідеї та сюжету, цілком свідома проекція історичної тематики на нашу сучасність, — все це з мистецького боку тримає роман на високому поземі. Весь твір проймає глибокий, властивий Багряному патріотизм, любов до нашого народу, ненависть до його ворогів-поневолителів і, нарешті, така глибока скорб, що породжує такої ж сили патос, оптимізм і безмежну віру в нашу міць і майбутнє нашої нації.

Цвіте надія, в хатах і в галях,
І легша праця рабська та щоденна.
Благословенна

молодість твоя!

І віра

в Новий День

благословенна!

Коли зважить все це, то стає ясним, яка питома вага цього твору для нашого літературного сьогодні. „Скелька“, то — вершина. Вершина місцями велична, надзвичайна, а місцями химерна і розхристана. Від неї автор розпочав свій, твердим кроком, літературний похід.

* * *

Відтворена в значній своїй частині книга поезій 1928 — 1930 рр. „В поті чола“, що тут вперше друкується, незаперечно стверджує це. Багатство почувань і настроїв, багатство і різнобічність об'єктів опоетизування, різбленість образу, що лягає в пам'ять назавжди („Мулярі“, „Бондар“, „Ратай“, „Полільники“, „Годинникар“, „Шахтар“ тощо). Своєрідність синтакси і надзвичайна різноманітність, багатство ритміки і, що головне, ритміки не робленої, не вимученої „не змайстрованої“, а саме тої, що є органічною цілістю душі поета, його органічним відчуттям космічного ритму, без якої не існує справжнього поета. Ритміка, яка часто не вкладається в жадні закони поетики, але яку рівно ж жадний подібний закон не в силі заперечити, як не в силі заперечити існування тепла, повітря, пори року. Це чи не єдина книга за останнє 25-тіття, де опоетизовано образ трудівника, образ простої людини, але саме тої, без якої нема і бути не може життя на землі. Людини, що скромно, не ремствуючи, а з честю і гордістю обробляє поля і нетрища, будує гіганти-заводи, дива-машини, врізається глибоко в землю, дошукується там багатств, щоб забрати їх на користь людства, опановує повітря, стратосферу, з'єднує ріки і моря, одне слово, людини-реформатора, людини-творця і будівника. Отже, повторюю, це ж чи не єдина книга, де цей творець і будівник знайшов своє воістину глибоке і гідне опоетизування. Книга є прямим запереченням так званої „пролетарської поезії“, яка з примусу і партійного обов'язку „оспівувала“ пролетаріят, але саме цей примус, це психологічне рабство співця мертвим прокляттям лягало на цю поезію і вона, за незначним

винятком, залишиться назавжди пустою реторикою без душі і серця, отже, поза межами мистецтва. В сфері мистецтва є і залишається тільки те, що є породженням творчого інтелекту і душі поета не з примусу партійного, чи громадського, а з внутрішнього органічного його покликання, з бажання і воління його свідомих, а часто й підсвідомих, творчих побудників. Опоетизування образу трудівника в циклі Івана Багряного „В поті чола” походить саме звідси, з цього творчого джерела. Тому ця його поезія захоплює, хвилює, підносить в сферу кращого, збуджує віру в самих себе і в людей з якими живемо, працюємо і боремось.

Нехай гримлять громи. Хай плинуть кораблі.
Хай свищать поїзди. Нехай цвітуть пустелі.
Нехай летить експрес уздовж всієї Землі.
Хай крила мерехтять на зоряному тлі.
Нехай летить до милої, як хмарка в синій млі,
Творець і Друг

той мрійник Ботічеллі.

Хай у віки росте.
Хай любить і цвіте.
І хай запише те,

смішний той Ботічеллі!
(„Шахтар“).

Якщо до цього додати деякі його речі друковані і написані в міжчасі 1927—31 рр., як поему „Вандея”, „Собачий бенкет”, „Тінь”, та уривки з поеми „Мечоносці”—речі чималого поетичного дихання і виключно пробоевого громадсько-політичного звучання, то цим в основному підсумовується і вичерпується перший період творчости поета.

* * *

Арешт 1932 року і подальші безнастанні тюрми, етапи, концентраційні табори Далекого Сходу, утеча, блукання серед рідного, вигнаного також колись з батьків-

щини українського люду, що заселив і колонізував так званий „Зелений Клин“, нові арешти, нові тюрми і концентраки дикого Приамур'я. І разом з тим виношування і творення таких поетичних несподіванок, як „Золотий бумеранг“, „Аргонавти“, „З камери смертників“, „Матері“, „Рідна мова“ тощо, то цим починається і вивершується другий етап діяльності—етап поневірянь і творчих перемог.

Подиву гідна є творча потенція автора, що навіть у тюрмі зумів створити, а в своїй надзвичайній пам'яті зберегти, таку величну симфонію космосу, повну людського і фантастично-уявного, як „Золотий бумеранг“. Через маленьке, заготоване віконце тюрми автор зумів побачити всю дивну і незбагнену до кінця людським розумом світобудову, а в ній нашу Alma Mater—Землю. Побачити, збагнути її надзвичайний вічний шлях і проспівати бравурний гімн цій дивній „колищі людства“. Вмить перенестись думкою до якогось школяра на землі, що перед ним стоїть глобус, дуже дотепно пожартувати над цим „капосним портретиком Землі“, що є

**невдалий твір мистця-невдахи
Напів з паперу, напів з бляхи,**

враз знову майнути уявою в космічні далі, кинути гостру думку про сутність буття на землі, а, вгледівши поетичним зором у безмежних просторах світобудови нашу земну кулю, що наближається, спалахнути каскадом гніву і сарказму:

**Я пізнаю Тебе по них!
Я пізнаю Тебе по шатах—
По глицях, по стовпах, по латах,
По тюрмах,
По тюремних ґратах!
Я пізнаю тебе по штатах,
О, Мати-Земле, Альма Матер!**

*Тринадцять
літків
світлодіт*

Відтак перейти до характеристики материків, країв, народів і — як апотеоза — України. Тут

... Десь в місті чи в селі
Маленький хлопчик при столі
Тримає копію землі.

Він господар над нею. Він знає кожну деталь, кожну географічну точку на ній. Він пан свого становища. Він не знає перешкод.

По паралелях пальцем водить —
Перетина меридіян,
Минає гір хребти і води —
До Уругвая пішки ходить,
Через Індійський океан.

Одним словом, він, всупереч настроям автора, цілком „задоволений з коліски — з Землі п'ятьох материків“. Чому? Бо йому, як і його нації, належить майбутнє.

Йому цвісти! Йому йти!
Йому йти радісним походом!

Походом у те велике людське майбутнє, де він, його нація, його країна — молоді і творчі — посядуть належне їм місце. Звідси оптимізм і радість поета. Звідси його захоплено проказаний заповіт юному реформаторові світу, ця хвилююча людська і справді героїчна фуга, що замикає собою першу частину поеми:

Крути ж її, щоб аж свистіла!
Крути - крути, щоб аж гула!
Щоби просторами летіла,
Щоб над безоднями пливла,
Щоб в сяйві сонця золотого,
Щоб без диявола лихого,

щини українського люду, що заселив і колонізував так званий „Зелений Клин”, нові арешти, нові тюрми і концетраки дикого Приамур'я. І разом з тим виношування і творення таких поетичних несподіванок, як „Золотий бумеранг”, „Аргонавти”, „З камери смертників”, „Матері”, „Рідна мова” тощо, то цим починається і вивершується другий етап діяльності—етап поневірян, і творчих перемог.

Подиву гідна є творча потенція автора, що навіть у тюрмі зумів створити, а в своїй надзвичайній пам'яті зберегти, таку величну симфонію космосу, повну людського і фантастично-уявного, як „Золотий бумеранг”. Через маленьке, загразоване віконце тюрми автор зумів побачити всю дивну і незбагнену до кінця людським розумом світобудову, а в ній нашу Alma Mater—Землю. Побачити, збагнути її надзвичайний вічний шлях і проспівати бравурний гімн цій дивній „колисці людства”. Вмить перенестись думкою до якогось школяра на землі, що перед ним стоїть глобус, дуже дотепно пожартувати над цим „капосним портретиком Землі”, що є

**невдалий твір мистця-невдахи
Напів з паперу, напів з бляхи,**

враз знову майнути уявою в космічні далі, кинути гостру думку про сутність буття на землі, а, вгледівши поетичним зором у безмежних просторах світобудови нашу земну кулю, що наближається, спалахнути каскадом гніву і сарказму:

**Я пізнаю Тебе по них!
Я пізнаю Тебе по шатах —
По глицях, по стовпах, по латах,
По тюрмах,
По тюремних ґратах!
Я пізнаю тебе по штатах,
О, Мати-Земле, Альма Матер!**

*Земля
і її
сонце*

Відтак перейти до характеристики материків, країв, народів і — як апотеоза — України. Тут

... Десь в місті чи в селі
Маленький хлопчик при столі
Тримає копію землі.

Він господар над нею. Він знає кожную деталь, кожную географічну точку на ній. Він пан свого становища. Він не знає перешкод.

По паралелях пальцем водить —
Перетина меридіян,
Минає гір хребти і води —
До Уругвая пішки ходить,
Через Індійський океан.

Одним словом, він, всупереч настроям автора, цілком задоволений з коліски — з Землі п'ятьох материків“. Чому? Бо йому, як і його нації, належить майбутнє.

Йому цвісти! Йому іти!
Йому йти радісним походом!

Походом у те велике людське майбутнє, де він, його нація, його країна — молоді і творчі — посядуть належне їм місце. Звідси оптимізм і радість поета. Звідси його захоплено проказаний заповіт юному реформаторові світу, ця хвилююча людська і справді героїчна фуга, що замикає собою першу частину поеми:

Крути ж її, щоб аж свистіла!
Крути - крути, щоб аж гула!
Щоби просторами летіла,
Щоб над безоднями пливла,
Щоб в сяйві сонця золотого,
Щоб без диявола лихого,

Щоб тільки жити і цвісти, —
Крути її!
Крути!
Крути...

Про кого йде тут мова? Про Землю чи, вужче, про Україну, чи може лише про глобус в руках хлопчика? Про все разом. Творці нової України не мисляться поза часом і простором. Мало того: час і простір не мисляться без творців України. Таким тоном про такі речі наші поети ще не говорили. Це мова чисто багрянівська. В цьому сенс, оригінальність і українська органічність поеми.

* * *

Друга світова війна застала поета на рідній йому Полтавщині. Велика катастрофа, якої зазнала наша батьківщина в перші роки війни, коли дві ворожі одна одній тоталітарні сили почали змагатися за панування на Сході Європи, зокрема за панування над українським народом, закінчилась на початку війни окупацією України гітлерівськими арміями.

І знову неспокій. І знову шукання правди й істини для свого народу. І знову боротьба. Боротьба і словом, і ділом. Українські повстанці, що боролися проти німецьких окупантів, бачили і відчували в своїх рядах поета. Він пише силу-силенну коломийок на мотив „Яблучка“, та інших пісень — веселих, жартівливих і бойових, що їх загони українських інсургентів співали, борючись з німецькими завойовниками.

І поруч з цим, дивлячись смерті в вічі, поет несподівано проявляє себе в прозі. Пише великий роман „Тигролови“, що на літературному конкурсі у Львові 1944 р. був нагороджений першою премією, а в наполовину скороченому вигляді вийшов був під назвою „Звіролови“ у виданні „Вечірньої години“. Роман присвячений темі по-

буту, життя і боротьби українців колонізаторів і каторжан Далекого Сходу. Другий роман про нашу сучасну патріотичну молодь, про наших дівчат-героїнь — „Люба”. Обидва романи ще чекають на свого видавця.

З поезії, крім згадуваних, написав чимало уїдливих сатир на своїх сучасників і одну велику поему „Гуляй-Поле”. Якби автор не написав за цих п'ять років ні цих двох романів, ні сатир, ні пісень, не ризикував своїм життям задля щастя народу, а сидів би собі тихо десь і написав лише цю одну поему „Гуляй-Поле”, то й цього було б досить.

Писати в наш час, з його апокаліптичною катастрофальністю, з його трагізмом людського буття, з його жорстокістю і дикістю, з його абсолютною негачією всього святого і морально людського і, разом з тим, з його надзвичайною потенцією оновлення і розцвіту — або просто неможливо, або потрібно, щоб це було якесь виняткове слово, яке своїм вогнистим блиском, силою уяви і поетичного дихання, хоч в якій небудь мірі, хоч яким небудь боком дорівнювало б своїй добі. Це відчули всі справжні наші поети. Це відчув і відчуває Іван Багряний. Тому він багатьох своїх нових поезій не показує і не друкує. „Гуляй-Поле” — єдине, що автор „показує”.

Це тому, що „Гуляй-Поле”, висловлюючись парадоксально, він не писав. Це тому, що це не є поезія у звичному розумінні. Що це є — відразу трудно визначити. Ясно одне: це жаский крик душі поета, крик випадково, в силу професійної звички, записаний. А може це візії великої пристрасти і ненависти, візії суб'єктивного гіперболізованого бачення світу, схоплення страшною, але деталі, якоїсь закутини? А може це філософічно-психологічне осмислення доби передня атомової бомби? Може це свідоцтво всебічного глибокого бачення і відчуття наших днів? А може хаотичне марення, алогізм, безгрунття хворої душі? Може поклик, благання, пересторога... А може

це віра, глибока і фанатична віра у грізного, непоборного месника всенародного? Месника, що гряде.

А мова? Придивіться і вслухайтесь в її звучання, в її синтаксус. Незвична, бриласта, гострокутна і лама-на. Важка і разюча. Але як вона пасує до цієї поеми! Якою блідою і немічною була б вона, коли б її написати доброю, витонченою, сальонною мовою. Ні, таки велике щастя, що „Гуляй-Поле“ не є собі звичайна поема — задумана, скомпонована і припасована. Добре, що вона є тільки бриластий уламок доби і душі поета.

Автор безсумнівно в своїх візіях відчував і бачив Україну, її нарід, його страждання і боротьбу. Але „Гуляй-Поле“ силою свого осмислення і відчуття доби ступило далеко за українські ентографічні межі. У цьому, знову таки, суть органічно національного стилю поезії Івана Багряного.

* * *

На початку я зазначав, що 1926 р. вперше появилось на літературному обрії ім'я Івана Багряного. Ці ж рядки пишу 1946 р. Отже, вважаю за потрібне підкреслити, що це ж рік двадцятиріччя не звичайної собі творчості і життя поета.

Чи сказав я про нього все, що треба, і вичерпно? Безумовно ні. Це і неможливо і в статті такого сорту не-потрібно. Я цілком свідомий того, що чимале поетичне надбання Івана Багряного має хиби і щодо мови, і щодо стилю праці, і щодо ідейно-тематичної акцентації. Я знаю про існування в його поезії, висловлюючись мовою авіатора, „повітряних ям“, що інколи струшують гордий політ літака. Але я також цілком свідомий того, що ці особливості, певніше властивості його поезій, настільки периферійного значення, що акцентувати увагу на них — значить затьмарювати основне і визначальне у творчості Багряного. Нехтувати великим і сенсациональним в ім'я

дрібного і суб'єктивного. Я цілком свідомо не приділяв великої уваги аналізу формальних елементів його поезії, бо вважаю, що це справа трохи іншого призначення статті.

Мені йшло і йдеться лише про цілість літературно-громадського образу поета. А образ цей складний, химерний і різновидий. Як само життя. Прийшов юнаком у літературу, як до себе додому. Любив до безтями сонце, юність, пригоди мисливців, подільські товтри, слобожанські вітри і, овіяний романтикою революції, український степ. Любив так, як тільки може любити двадцятилітній юнак свою, народжену в огні і бурі, батьківщину і свій надзвичайний нарід. Син муляра, він овіяв романтикою героїзму взагалі трудівника на землі. З перших днів почував себе вільно й непримушено в поезії—сковано і важко в суспільстві. Це тому, що ненавидів рабство і рабську психологію. Це тому, що любив свободу слова і свободу людини. Що вимріяв свою націю вільною, а побачив її підвасальною. Що ненавидів усякий батіг, а батіг став богом його часу. Тому, що був революціонером і не міг і не може дарувати узурпації здобутків революції. Тому, що був людиною, а навколо так багато фарисеїв. Горів вогнем великого відродження народу нашого, а „хижі напівінтелігенти і ґешефтмахери“ гальмували цей величний хід нації, „до сонця! Д'горі!“

Тому й шлях поета—шлях творчого горіння, м'ятежного неспокою і боротьби. І саме тому, що поет все це пережив і переміг, що він дав нам „Золотий бумеранг“ і „Гуляй-Поле“, де вічність, світобудова і наш жорсткий час словом поета пов'язані в гармонійну взаємозалежність, що він тепер з нами і переступає своє творче двадцятиліття, повний поетичної сили і можливостей—це дає нам право вірити у невичерпну творчу і відпорну силу нашого народу і бути гордими.

Борис ПОДОЛЯК.

Іван Багряний

ЗОЛОТИЙ БУМЕРАНГ
Збірка поезій

З о л о т и й
Бумеранг¹⁾

ПЕРША ЧАСТИНА

I

В орбіті сонця Альма Матер
Маршрутом зоряних фрегатів
В етері з гуготом летить
Крізь цілий ряд тисячоліть...

Ані на мить,
Ані на цаль
Не схибивши, невтомно ходить —
Космічний еліпсис виводить
І разом з сонцем гне в безодні
Непередбачену спіраль.

З яких же воль? Якого бога?
І з примхи дьявола якого?
Куди й по що — без мап,
без дат
Параболить, летить фрегат,
Параболить
серед нічого?

Куди?
Звідкіль цей корабель —
Мара безоднь,
мара пустель?!

Від нефіксованої дати,
Через мільйони літ і ер,

Аж дотепер і відтепер
Жене в етері Альма Матер, —
Стримить! Жене із сонцем вдвох
Космічним, божевільним гоном,
За беззаконням чи законом,
Шляхом космічних катастроф;
В ніщо, у безвість, у ніде —
Параболить,
поки впаде,
Параболить поза законом.

Але де падати й куди?
Нема понять „сюди“ й „туди“,
Нема сторін, ні дна, ні д'горі,—
Порожнява фантазмагорій,
Порожнява нудна, страшна,
Порожнява без меж, без дна,
А в ній, в ній крах — лиш зустріч двох, —
Фінал космічних катастроф.

І гонить, гонить в безвість чвалом,
У невідоме, на поталу,
В ніщо, у ніч закований,
Параболить рокований,
Параболить к цьому фіналу
Життям вантажен корабель —
Мара безоднь,
Мара пустель.

Від нефіксованої дати
Так вічність падає, летить,
Через пустелі миготить
В орбіті сонця Альма Матер.

Вже й сонце, падати й світить
Стомившись, стало погасати. —
В орбіті сонця Альма Матер...

II

Холодні глетчери й шпилі,
Материків хребти в тумані,
Ясні свічада океанів,
Пляци великі і малі —
Пливуть по круглій оболонці
І повертаються під сонцем...
І повертаються в імлі
Рухливі контури Землі.

III

Так перед учнем на столі —
Десь на Землі — її подоба,
Продукт людського мозку, глобус —
Портретик капосний Землі —
Перед ясним дитячим оком
Стає то тим, то іншим боком —
Пливе...

Ах, лихо! Чи ж пливе?

Чи так?

Зовсім не так, сливе.

Невдалий твір мистця-невдахи
Напів з паперу, напів з бляхи,
Підмазаний, щоб не рипів,
Рипить в коростяві струпів, —
В тенетах різних ахіней,
В пітканні мотузів і шлей,
Географічних смуг і ліній, —
Як дохла вобла в ятерині
З прогоничем у животі,
Рахуби завдає отій
Малій допитливій дитині.

Лиш марно хмарить тихий зір
Грайливих радісних озір —

Попід зеніт притьмом проходить,
Під зливу кожна цаль виводить,
Живе! — і плодить, плодить, плодить, —
Мільйонам форм життя нове
Дає
Й безоднями пливе.

Колиска. Фарма. Корабель!!.
Мара безоднь. Мара пустель.

V

Благословенний світ — Едем!
Скарбів незлічених юдоля,
Доробок безлічі віків,
На золотих шнурках гондоля —
Земля п'ятох материків.

Буяє, миготить, тріпоче,
Через безмежну прірву ночі
Жене, мов радости юла, —
Стремить через усенькі сфери
В серпанку ніжнім атмосфері...

Дитина Сонця і Тепла.
Колиска людськості — Земля.

VI

Земля без Заходу і Сходу,
На два льодових бігуни.

На двох суцільних брилах льоду
Лише й немає там народу,
Бо не бува, либонь, весни.

Там не сягає сонця промінь.
Там не буває злив і грому.
Там прирекли вже так — „Не жить!“
Бігун не йде, бігун стоїть.

Між бігунами ж, між льодами,
Між бігунами буйний цвіт.
Між бігунами барви-плями...
Між бігунами рух і гамір...
Між ними казка, казка — світ!
Світ в веселках, у гомоні,
Світ в радіснім поломені.

Там кожна чверть і кожна цаль
Під зливу соняшну виходить, —
Живе

І плодить, плодить, плодить...

І тче в них соняшний рискаль
В мільйонах форм, як дивні міти,
Життя окремих світів,
Щоб кожен жив,
Щоб кожен цвів,
Родився сам і вмів родити.

Благословенний світ—Едем!

VII

Так в буйнім патосі цвітіння,
Покірна волі рискаля,
Пливе й гойдається над синню
Колиска людськості — Земля.

Колиска безлічі народів,
Доробок безлічі віків,
Земля без Заходу і Сходу —
Земля п'ятох материків.

Буяє. Миготить. Тріпоче.
До млосних любощів охоча.
У діядемі променів,
У веселках, у гомоні,
Серед п'тьми, серед пустелі —

Яка ж бо ти й прекрасна, деле!
Яка ж ти й гарна оддаля,
О, Альма-матінка Земля!

VIII

Земля без Заходу і Сходу,
Без конфірмації Земля,—
Без пашпорту в просторах ходить,
Без атестації гуля.

А на Землі... Гей на Землі...
Там на Землі туман і мла.
Там на Землі діла малі—
Діла людські— свої діла.

Торги... Бойовиська... Походи...
Аж кров'ю давиться Земля!
Земля без Заходу і Сходу,
Без конфірмації Земля,—
У приписи
                    сповивана,
Гранатами
                    поливана,

Засмикана,
                    закивана
                            Земля.

І кожен день, і уночі
І кожна тля— анічичирк.

Земля без Заходу і Сходу
Та й і без виходу Земля!
Там без квитка, либонь, не ходять,
Там без ключа й замка не сплять.

І кожен день, і уночі
І кожна тля— анічичирк!

Без пашпорту не родиться,
Без дозволу — не мре,
Без кодексу — не сходиться,
Без „права“ — не бере.

Не їсть без молитовника,
Не любить без чиновника,
Без палки й арештовника
Ні мовить, ні оре.

Не снить без конституції,
Не д'хне без контрибуції,
Без чиншу й екзакуції
Ні дума, ні пере...

Земля без Заходу і Сходу,
Без конфірмації Земля, —
Без пашпорту в просторах ходить,
Без візи шейха й короля.

А на землі... Гей на Землі...
Там на Землі туман і мла.
Там на Землі діла малі,
Діла людські — свої діла:

На „Сходи“ й „Заходи“ розбили,
Переділили бігуни
І кожну чвертку розчертили,
Мов „пітагорові штани“.

Та все стовпи... стовпи... і лати...
І таблички, і патрулі...
Що стовп — то й штат, а в кожному штаті
Наглядачі і „королі“,
Чи раднаркомы там, магоги,
Божки, божечки й демагоги,
Шамани й йоги...

Що кому!

Несуть Талмуд. Пасуть юрму.
Ведуть її. Вставляють стекла.

Несуть ключі від „Раю“ й „Пекла“,
Та у всіх нові! Та у всіх свої!..

Я пізнаю Тебе по їх!
Я пізнаю тебе по шатах—
По глицях, по стовпах, по латах,
По тюрмах,
По тюремних ґратах!
Я пізнаю Тебе по штатах,
О, Мати-Земле, Альма Матер!
О, Земле Мати, Альма Матер!

IX

Щезає ніч. Щезає день
В безодню, в вічність, у ніде...

Серед пустель на чорнім тлі
По сніжно-білій оболонці
Пливуть і крутяться під сонцем,
Пливуть і крутяться в імлі
Рухливі контури Землі.

X

Ось край богів, жертовня Чарки —
Вітчизна Данта і Петрарки
У сяйво з темряви гряде
І Елінку стару веде
За руку —

впитися іще
Хмільної радості, ачей
Не доведеться раптом вдруге...

Країна пензля в плямах, в смугах...
Країна мрійників - майстрів...
Країна деспотів - царів...

Попід zenit притьмом проходить
І у zenit люфу наводить,

І чорний жмут кряжів Паміру...
Рівнин слов'янських сиза шкіра...
Країна пагод... Мла Сибіру...
І в туманах архіпелаг—
Межи морями плями, плями
Під смолоскипом Фузіями...
Строкатий Пан-Європи стяг...
І знову ось архіпелаг—
Вітчизна Байрона й Шекспіра.

А над усім, як в казці, пробі!
Ходою велетія іде
Вітчизни саг великий чобіт.

XIV

Іде у Ніч... А інші — в День.

Америк двох крилата птиця
В емалі лине голубій.
За нею слідом чорнолиця
Країна муринів — вдовиця —
Лицем під соняшний прибій,—

Пливе, щоб зникнути за грані
В безмежнім тихім океані...

А ген-ге-ен з-за лінії,
Загублене у синяві,
Од всіх одірване, одно
Спішить Австралії плесне.

Спішить-спішить — не дожене
Дитя мале, дитя дурне...

Так в зливі сонця, у етері
Пливе при власній атмосфері,
Пливе на протязі віків
Земля п'ятох материків.

XV

Від тропіків й до моря льоду,
Від Ганґу й геть по Шпіцберґен
Багато перейшло народів,
Ще більше перейшло племен,

Відколи став цей дивний світ—
За час кількох мільйоноліть.

І вже не так у тій ґондолі,
У тій колисці— на Землі.
Малі пташата вже не голі,
Не голі вже та й не малі;

Перемальована руками
Не та вже й смужка золота,
Геть переснована дротами
Сама й колиска вже не та.

Не так уже у тій ґондолі;
У тій колисці— на Землі
І не діззи вже— бемолі
Стоять в піснях й пісні не ті...

Алеж по-давньому ґондоля
Береться сонцем і цвіте.
Але ж по-давньому ґондолю
Гойдає сонце золоте.

XVI

У смугах рік, у пасмах гір,
Строката, закосичена,
Помежи гір, межі озір
Розписана, розмічена,
Покраяна на тьму знамен,
Поділена межі племен.

Що шмат, то й клин до клину клином.
І кожен клин — то є країна.
І так всі п'ять материків.
Посіли їх аж геть до цілі...

Перевантажені, важкі
Гойдаються материки
На ніжногубій емалі.

XVII

А по емалі-нікелі
Такі малі, такі малі! —
А по емалі-нікелі
Мікроскопічні кораблі:

Пливуть години і тижні,
Пливуть навколо бігунів...

З країни Данта і Петрарки —
Десь до країни Далай-Лами,
А чи з вітчизни Пива й Марки —
До смолоскипу Фузіями.

Чи то із дикого Сибіру —
В химерний край Шехерезади,
Чи десь довозять чорношкірих
В країну Розуму і Ладу...

Пливуть малі... такі малі! —
По голубому нікелі...

Нехай пливуть — їм тра пливти.
Багато їх — країв отих.

Багато їх та й всі вони,
Мов край той Данте і Петрарки...
Придатен опис без ремарки
На всі чотири сторони.

XVIII

Щезає ніч.
Щезає день. —
В безодню. В вічність. У ніде.

Серед пустель на чорнім тлі
По сніжно-білій оболонці
Пливуть і крутяться під сонцем,
Пливуть
і крутяться в імлі
Рухливі контури Землі.

XIX

І вибігають по одній,
І ось збираються роями
Країни — плями... плями... плями... —
Мов проти сонця дівтора,
В міжгір'ях, в нетрищах, в ярах, —
Таборища людських племен...

А серед них он —
край пісень
І зветься край той
Україна!

XX

Серед слов'янської рівнини,
Межи Сибіром і хребтом
Карпатських гір — крутим хребтом —
Пливе під сонцем Україна:

Лице в зеніт. Коса в цвітінь.
Рожеві руки в моря синь.
Заквітчана, усміхнена
І мрійна над усіх вона.

Пляцдарм сливе одвічних воєн,
Бойовиськ край, від Трої втрос
Чи не славніших рубежів.

Земля Олегових героїв.
Земля Буй-Тура смілих воїв.
Край волелюбців, край мужів
Пренепокірних.

На межі
Між двох світів, як Ельдорадо,
ВзГелладу з Арктики проспект,
Всіх завойовників завада,
Всіх завойовників об'єкт.

Не 'дин там кораблі спалив.
Не 'дин там пальці посмалив.

Земля титанів — „нетитанів“,
Земля веселих кобзарів.
Не бракувало там Боянів,
А й не було своїх царів.
Не бракувало й на діла
І хоч хай доля обійшла,
І хоч нема ім'я у світі
Та буйно родяться в ній діти,
Хоч доля й мачуха була...

Земля титанів — „нетитанів“
Земля могутніх кобзарів...

Й пливе із давньої пори —
З давно забутої пори —
Десь у майбутнє з сонця п'яна,
Пливе!..

Либонь, щоб все з початку.
Над пережитим, мов печатки,
Стоять хрести, лиснять могили...
Там вже ні гіку, ні луни,
Де печенізькі табуни
Та скитські тичбища ходили.

Вже не бряжчать мечі, як здавна.
В лискучій соняшній пилу
В Путивлі-граді на валу
Давно не плаче Ярославна, —

Лице в зеніт, коса в цвітінь,
Рожеві руки в моря синь, —
Заквітчана, усміхнена
І мрійна над усіх вона.

Тож Край-Титан! То по росі
У перлямутрі-поросі
Пляцдарм бойовиськ. Край-дитина.
І зветься край той Україна.
А в ній...

XXI

...Десь в місті чи в селі
Маленький хлопчик при столі
Тримає копію Землі.

По паралелях пальцем водить —
Перетина меридіян,
Минає гір хребти і води —
До Уругвая пішки ходить
Через Індійський океан.

З ночей казок Шехерезади
Навпрост по сизих пасмах гір
Йде до співочої Гренади
Через Єгипет і Памір.

З душних ночей Шехерезади
До Ніневії...
До Геллади...

І мерехтять ясні свічада
Дитячих радісних озір.

Маленький світ — малий хлопчисько,
Син Сонця — велетня світів!
Він задоволений з коліски —
З Землі п'ятох материків, —

По паралелях пальцем водить...

Нехай!

Нехай!

Нехай же ходить.

Родившись жити і цвісти, —

Йому цвісти! Йому йти!

Йому йти радісним походом!

І повертається пухир,

Рипить, повзе нерівно, скоком, —

І посміхається над ним

Світила син блакитноокий.

По копії нулі... нулі...

Ах, любий мрійнику з Землі!

Крути її, щоб аж свистіла!

Крути-крути, щоб аж гула!

Щоби просторами летіла,

Щоб над безоднями пливла,

Щоб в сяйві сонця золотого,

Щоб без диявола лихого,

Щоб тільки жити і цвісти, —

Крути її!

Крути!

Крути...

XXII

Мов після вибуху гарматень,

Без втулки, осі і чоки

Параболить через віки,

Параболить фрегат з фрегатів.

Жене безоднями в імлі...
Мерехкотить на чорнім тлі...

Яснять свічада океанів,
Лясиють пасма гір в тумані
Через етер, крізь всенькі сфери...

І мерехтять ясні озера
В малого хлопчика з Землі.

Крути ж її, щоб аж свистіла!
Крути-крути, щоб аж гула!
Щоби просторами летіла,
Щоб над безоднями пливла,

Щоб в сяйві сонця золотого,
Щоб без диявола лихого,
Щоб тільки жити і цвісти, —

Крути її!
Крути!
Крути...

XXIII

Пливуть світи.

Холонуть зорі.

В порожняві фантасмагорій
Ані початків, ані дна, —
Порожнява нудна, страшна,
Порожнява без меж, без дна,
А в ній Вона

минає зорі.

Біжить мандрівниця пустель,
Береться сонцем і цвіте.

Ані помилиться ніде.
Ані зупиниться ніде.

* * * •

Тут—крапка. Тут урвав, далєбі, —
На допит йти, на цундру треба,
Таки ж на тїм на Кораблі —
Таки в в'язниці на Землі.

Читачу любий! Пощо сміх?
Не смійся, серце, — кажуть „гріх“.

1932.

ІЗ КНИГИ
**«До меж
заказаних»²⁾**

1928

В ДАЛЕЧІНЬ

Кузня вибігла на гони.
В кузні молот зрання дзвонить,
Дзвонить — раз!-бий! — так! —
У горнилі мак червоний
І полями мак,
І — ген
    мак.

Станем, коню, путь далекий.
Чувш, коню, орлій клекіт?!.
Над розлогими полями,
За терпкою далиною,
Переможний орлій клекіт
Чи догонимо з тобою?

День хмарніє, хмурить брови...
Посіклись копита д'крови.
Посіклись копита д'крови, —
Позбивалися підкови.

Обносилаь дивна збруя.
Нас минають подорожні.
Скарги тут ніхто не вчує
І молитва — згук порожній.

Станем, коню, станем. Д'крови
Позбивалися підкови.

Коваль вийде — коваль чорний,
Помічник його моторний,
Вийде, гляне, скаже слово,
Зробить все з важким спокоєм.
Вдарить молотом — готово! —
Стисне мужньою рукою.
На прощання скаже слово...

Нумо, коню! Чуєш клекіт?
Разом станемо до бою.
Перескачем путь далекий —
Час догонимо з тобою.

Нас не спинить біль утоми
І вантаж не зломить спини.
Ми маленькі, сірі «гноми» —
На розпутті долю спиним...

Половіють сині гони...
В кузні молот дружньо дзвонить,
Дзвонить — раз!-бий!—так!—
У горнилі мак червоний
І полями мак,
І—ген
мак.

1926 р. Київ

КАНІВ

Лиловий степ. Пустеля вод широка.
Убогих нив латки і комишів рябінь.
Іржа хаток, похилених в журбі.
А над усім — на кряжі голубім
Печаль очей великого пророка.

Ніхто ніде — лиш цвіркуни та вітер.
Ніхто ніде — лиш луки та яри.
І хмурить чоло, шапкою накрите,
Забута постать глиняна з гори.

Чого ж хмурний, понурий? Що жалієш?
Що слава розмінялася в словах?
Що хутори задріпані німіють
І няньчать злидні, як в минулих днях?

На „зломі двох епох“—в хвості, в болоті
Щоправда, тяжко скинути горба.
Ніяк гарба прогресу в рабськiм поті
Не зрушить злиднів давнього раба.

Та все ж іде, гряде урбанізатор.
Прийде — розставить дивні комини.
На твоїм місці буде елеватор,
Дніпро замкнуть у шлюзи, як в штани.

Індустрія!.. Електрика!.. Машини!..
Нащо ж сади тут, люди, солов'ї?
Машини, брат, симфонію розчинять,
Поб'ють в диму цю вигадку гаїв.

Гуде мотор десь, протинає обрій —
 То в новий день новий пророк гряде.
 Лиловий степ, понурій і холодний
 У млу, як ти, повив чоло біде.

Йде вік новий, у панцері закутий.
 Твій вік давно, одспіваний, пропав.
 Мабуть, тому ти глиняний, забутий
 І пилом днів, мов попелом, припав.

Лише в кутку — на простій чорній рамі
 Положено васильки, ніби креп,
 Рукою простою
                                 і ввито рушниками
 З любов'ю ніжною і тихими словами
 Твій,
                 рабським часом тиснутий,
   портрет.

Ніхто віде — лиш цвіркуни та вітер.
 Ніхто віде — лиш луки та яри.
 І хмурить чоло, шапкою накрите,
 Забута постать глиняна з гори.

ТУМАН

Щоб оцей туман та сніги поїв,
Цей важкий туман, нерозгаданий.
Впав на груди піль, на печаль гаїв,
Впав на тихий сад, на обкрадений.

Срібні блиски рос, передзвони кос
В далині глухій увижаються,
Ластів'ячий крик і дівочий сміх,
І степи в шовках — у ногавицях...

Гей, нема, нема. Тут страшна зима, —
Мла, відчай і сон над оселями.
Понад садом—крук, понад степом—свист
І собачий брех понад селами.

Ні шовкових рос. Ні пісень нема.
Лиш одні сніги та липкий туман.
Впав на груди піль, на печаль гаїв...
Щоб оцей туман та сніги поїв.

1927

* * *

Перепілка в житі — радість.
В пшеницях волошки — смуток.
Ворон з ріль — печаль.
Гей, ти, коню, вибий іскру!
Вибий іскру! Кинь утому!
На звороті, на крутому,
Нам не личить жаль.

Погоріла синь — на грози.
Посмутніла даль — на сльози.
Миготить — на кров.
Друже, друже! Геть з журбою!
Народились ми для бою.
Нам іти разом з тобою
Прирекла л ю б о в.

Млою ворог? — В блискавицю!
Хто суддею? — В грізну крицю!
Щоб на світ благословиться
Став наш день і час.

По боях і клекотінні
Встане день в яснім цвітінні.
І прийдешні покоління
Пригадають нас.

Перепілка в житі — ніжність.
В пшеницях волошки — д у м а.
Мак червоний — кров.
Друже, друже! Геть з журбою!
Народились ми для бою.
Нам іти разом з тобою
Прирекла любов.

1926 р. Батурия

Люблю

виходить вранці на могилу
Й стріляти просто в „синю далечінь“!
Люблю, що тут і постріли безсилі
І не почути,
скільки не кричи.

1926

ДІВЧИНІ

В час вечірній, час печальний
Я Тебе чекаю в храм мій —
У кімнаті сонця сальви
І махорки тиміям...

Ти прийди, моя далека,
Через хвіщі вечорові, —
Обернись хоч в тінь лелеки
І розправ крилаті брови,

Підніми очей зіниці,
Підведи до сонця профіль...
Ну, чого кричать так птиці,
На хрести чіпляють строфи!?

Над Собором, як на релі,
Звуть вони Тебе юрбою, —
Архітектора Растреллі
Посилають за Тобою.
Посилають...

Голуб сизий —
Голуб сизий тихо тужить...
У кімнаті сонця ризи,
І Любов Надію кружить.

Сонця ризи...

— Сонце, сальви!
Сонце, танок!! — Ти прийшла!
Розмальована, як мальва, —
Квіти, золото і шлак...

На плече коса, — ой, леле! —
Смуток сходить над бровою...
І Растреллі, і Растреллі
Йде, мов джура, за Тобою.

Ти усіх отак манила,
Неприречена нікому, —
У стрічках од скоростріла
І в диму пороховому.

Нецілована, незнана,
Недоклична — й все кохана,
Полум'яна й все похмура...
Вірний кінь слідом, як джура.

Мить прийшла і мить відплила —
Провела лиш тінь знайому:
... У стрічках од скоростріла...
... І в диму пороховому...

Проливла на сизім тлі
Й знову канула в імлі.

Вибухає ніч громами
І земля дрижить у дзвоні.
За любов ми йшли фронтами,
Серце кинувши під коні.

Гомін... Буря... Коні... Тіні...
Передзвони. Перегули...
В далині розбитій, синій
Там ми молодість забули.

Розімчали коні серце,
Рознесли його степами,
Аж під хмари в буйнім герці
Стала молодість стовпами.

Коні... Тіні... Передзвони.
Перегуки. Канонада...
Хтось підкови срібні ронить.
Погасає...
Тоне...
Пада...

Догорає, догорає
Синій вечір десь за краєм.

Обернулась, не сказала
І не сказана пропала.
І немає...

Поховав в далекій рудні.
Придавили зір повіки.
Діти буднів, діти буднів
Розвіталися навіки.

За любов у громі криці
Загубивсь твій ніжний профіль...
Ну, чого кричать так птиці,
На хрести чіпляють строфи!?

Путь далека. Путь нелегка.
Непроглядна. Недоклична.
Загубилась тінь лелеки...
Беатріче... Беатріче!..

В час вечірній, час печальний
Я Тебе чекаю в храм мій. —
У кімнаті сонця сальви
І махорки тиміям...

МОНГОЛІЯ ³⁾

(поема)

I

За Каспієм тиша і синь,
Сипучі пієки Кара-Куми...
Іду я з вітрами один —
Ідем ми до сонця у куми.

Туди ми, туди, де останній мулла,
Де сонце над муром Китаю,
Туди, де Батієва слава цвіла,
До гір золотого Алтаю.

Шумлять і шумлять комиші над Аму ⁴⁾
І йдуть, і хвилюють ордою.
І шастає вітер, неначе Тімур,
По джунглях важкою ходою.

„Куди ви? Куди ви?...“ — шепоче крізь сон:—
„Заорані соняшним ралом
І жовтий мовчальник — азійський пісок,
І мертва брова Кос-Аралу.

Заорана слава... Умерли віки...
Давно одгриміли моголи...
Куди ви? Куди ви?.. До цих кишляків?
Ім слава не сяла ніколи!

Брудні і убогі там діти й батьки,
Покірні уздечці джамана,

Пасуть свої вівці і ралять піски
Під спів, під молитву шамана.

Брудні і убогі Алтай і Таджики...
І сила кумисом полита...

Огризкам, покидькам династій чужих
Не вирити славу зариту!

Куди ви?..
Куди ви?..“

Пустеля німа,
Безмежна, неначе Сагара,
І скаче пустелею вітер-басмач,
І свище в пісках до Бухари.

Туди ми, туди, де останній мулла,
Де сонце над муром Китаю,
Туди, де Батиева слава цвіла,
До гір золотого Алтаю.

II

Пісок і пісок, солончак і кизил,
Узгір'я, та джунглі, та спека.
Нікого ніде, — тільки втома та пил,
Та щось маячить там здалека.

То юрти, мов копи на полі чужім...
І знову — нікого до краю.
Десь інколи джунглями вепр пробіжить.
Десь тихо дошпур заридає.

В азійських пісках під шатром голуби
Мов грач недосвідчений шахи,
Розкидала доля злиденних рабів
Недавніх ярим-падишахів.

Верблюди і вівці... Собака та кінь...
І йди, хоч на край цього світу!

Над юртами — мертва, розпечена синь,
А в юртах — замурані діти.

Пісок і пісок...

А як день догорить,
Аж десь з-за хмурного Паміру
Повіє печаллю, комиш зашумить,
І джунглі затужать без міри.

По мертвих пісках попливе караван: —
Не турки, не гуни, не скити, —
То тіні важкі, як тягучий туман,
То тіні віків пережитих.

Встають і проходять по мертвих пісках —
Пильнують уславлені вої
Єгипет,

Багдад,

Індостан

і Дамаск,

І землі Росії чужої.

Проходять зирнути, чи й досі стоять
Їх межі од моря й до моря, —
Од мурів китайських до синіх Карпат,
Од хащів Сибіру по мрійний Багдад, —
Чи й досі їм землі в покорі?!..

Шумлять і шумлять комиші над Аму.
Нікого...

А хто там з ордою?!.

То шастає з воями грізний Тімур
В Європу важкою ходою.

Шепоче пісок від нечутних копит,
І хмуриться зморшками чоло.
Він знає, що там би азійський джигіт!..
Що треба б Європі Могола...

Та гей, і дарма. Одбуло — не вернуть.
 Що вмерло — довіку не встане.
 І ходить печаль від уральських розпутъ
 По соняшний Ганг Індостану.

III

Пісок і пісок...
 Ось звідсіль Тамерлан
 В Каір становив свої стопи.
 Ось цими пісками ходив Чингіз-Хан
 Трусити за душу Європу.

І тіпався світ від вузеньких очей.
 І тьмарилось сонце від скрипу.
 Дрижали в огні під азійським мечем
 Європа,
     Китай
     і Єгипет.

Дрижали...
 Умерло. Згоріли вогні.
 Зогнили Монголії квіти.
 Умерла луна у віках в даліні...
 Нікого ніде, — тільки юрти одні,
 А в юртах — замурзані діти.

Брудні і убогі ойрот і таджик,
 І сила кумисом полита...
 Огризкам, покидькам династій чужих
 Не вирити славу зариту,
 Не вирити силу...

    Пустеля німа,
 Безмежна, неначе Сагара.
 І скаче пустелею вітер-басмач,
 І свище в пісках до Бухари.

IV

Даремно шумлять комиші над Аму,
Даремно сумують ледачі.
Навіщо потрібен той сум і кому?
Навіщо цей вітер басмачить? —
Копає пісок, мов копитами Як,
Розгнузданий, дикий... Ой, леле!

Чи з того ж прокинеться сила твоя,
Дрімотна азійська пустеле?!
Голодна...
Німа...

А як день догорить,
Ізнов з-за-хмурного Паміру
Повіє печаллю, комиш зашумить,
І джунглі затужать без міри...

Давно одгриміли Чингіз і Тімур.
Змінила їх славу „Уклейка“.⁵⁾
Даремно про давнє гнусаєть допшур⁶⁾,
Та марить вві сні юломейка.⁷⁾

— „Куди ви? Куди ви?“ — шепоче крізь плач...

Туди, де вогонь не згорає!
Звідтіль, де Батисва слава цвіла,
З-під гір золотого Алтаю.

1926

РИБАЛКИ

Сонце схилилось над кряжем —
Дивиться в сивий туман.
— Нумо, Івасю, наляжем!
— Нумо, Іван...

Човен. Як сковзалка, води.
Весла — блискучі мечі.
Шепіт осоками бродить,
В далях хтось пісню виводить,
Та перепілка кричить.

Там, за тією сагою,
Там, де рокити старі, —
Сивий дідусь над кугою
Зніме з тичок ятері —

На ніч тихенько розставить...
Скриє тички в куширі...
І перехристить осоки,
Щоб берегли до зорі.

Місяць і зорі високі,
Небо і води глибокі.
Зорі внизу і вгорі, —
Щоб берегли до зорі...

Сонце сховалось за кряжем,
Кануло в сивий туман.
— Нумо, Івасю, наляжем!—
Сонце сховалось за кряжем.—
Нумо, Іван...

1925

**З творів
сатиричних**

1926—1927

УРИВКИ З ЕПОПЕЇ
«КОМЕТА» 1)

I

Наш час — то новий час емансипації, —
Жіноцтво... Нації... Жиди... І темні гої...
Та тільки серед цієї всієї „ації“
(Мовляв поет розігнаний на шпациї)
Не бачу я емансипації одної.

Передусім — простіть мені за слово,
Мої „сограждане“ — поборники ідей!
Я не ловець і не мої то влови,
Коли хто спить, куди іде.

Скажіть, що ліпше, — пуга чи батіг?
Скажіть, що вище, — чижики чи канарка?
Чи толока, а чи зарослий переліг?
Чи реставрована ремарка?!!

Коли літаврить хтось на огненній косі,
Надривно, тоскно десь замукає корова...

Ніяк не вбачу серед „вольностей“ усіх
Емансипації
Простого слова!

II

Тріумф літавр римують барабани,
Зіходить патосом верлібр і тріолет...
Чого ж ти хмуришся такий, в сіряк убраний?
Ах... ти пак не поет.

Ти не поет, щоб в пеклі барабанить,
Своїм батькам укручувать хвоста,
Ти не поет, щоб незагойні рани
В поеми радости перевертать.

То тільки ми — великі й не великі, —
Ну, що для нас якихсь сто тисяч слів?!
То все дарма, що ми такі безликі,
Що потолочили чужий засів...

І чую я у відповідь спокійно:
Я — не поет, про це сказав ти сам,
Ну, а коли
я заговорю сміло,
То що тоді робить балакунам?

III

Він опорів ікс тисяч і „не лисий“, —
Сорренто... Рим... А може просто Крим...
А Ти, його об'єкт широколиций,
Десь ідучи в жнива на косовицю,
Обгорнеш цибулину ним.

Коли б ти ж знав, чого отой писака
Там настрочив за круглі тисячі!..
О, мій мовчальнику! Мій „всякий“ і не
„всякий“!

Мовчиш?
М о в ч и !

Та знаю я, що за мовчанням мудрість.
Так, знаю я—за цим ідемо Ми,
Що вийдемо до сонця з темних мурів
С а м и !

IV

Поети—євнухи у наш двадцятий вік!
Звичайно, не усі і не на всій планеті.
Я лиш всього про земляків моїх —
Лише про них — про євнухів-поетів.

Родившись з крилами, не вчилися літати,
Родившись гордими, навчилися плазувати...
„Співочий грім батьків“ вони таять!..
І от тепер:

вони в капелі состоять —
В капелі євнухів при каті!

„Ура—ура!!.“ — піють на сьомий глас.
О, де ж він, геній, страдник той, Тарас?!

Він возвеличив їх — отих „рабів німих“,
Він насторожі слово коло них
Поставив дивне...

Правнуки ж взяли
І на гешефт те слово потягли.

Що бачу я! —

Червінці за рядок,
Монети за слова, за серце і за мозок!..
А ті „німі“, — немов карасі на брідок:
„Дихнуть!!.“ —

А день, а обрії на грози.

V

Поети—євнухи у наш двадцятий вік.
Ось через те я у таких в опалі,
Що я найперше — просто чоловік,

Того і серце в них моє стримить на палі.
Що стогони — для мене не сонет,
А сірі стріхи — не буржуазія!
Я — „раб рабів“ і навіть не поет —
Не каламар продажний, не „вітія“...

Що бачу я!! —

Під славний руський мат —
Догмати... Істини... Закони... І пенати...
Ну, а для нас — лише один догмат:
Ти будь таким,
яким родила мати!

VI

Шукаєм настроїв, матафोर, асонації.
За влучну риму проміняли розум.
Поетики сплюндрованої нації
Пережили
Чудну метаморфозу.

Одні сюсюкають та марять галатеями,
Другі над римою товчуться геніяльною,
А треті музу українську прометееву
Зробили дівкою інтернаціональною —

Повією! Такі митці призовані!
Так геніяльно блискають обцасами! —
Разом з кагалом українізованим
Гуляють в кеглі іменем Тарасовим,

Чи то пак — в ленінський веселий
нац-футбол, —

Ім'ям титана
забивають гол...

Та все шукають риму і асонації,
Та все сюсюкають, за риму давши розум...
Поетики сплюндрованої нації

Пережили
чудну метаморфозу.

VII

Один узяв (Ну й спритний! постривай!)
Постриг притьмом Тараса на чекіста ⁹⁾..
Ти ж хоч кісток потрухлих не чіпай!
Чи з тебе мало „криці“, „димаря“ і
„міста“?

Другий віддав Тараса в ВКП ¹⁰⁾..
Ах, як шкода! Яка печаль, поете!
Поки намоськавсь ти поставить букву „Пе“,
Спізналася
Твоя дурна анкета.

Та тільки ти не падай „мордой в грязь“,—
Тягни за чуб, тягни його за ноги
В ЧеКа,.. У Бупр ¹¹⁾ доглядачем...
В КаКа ¹²⁾.

Коли ж у тебе манія така,
Так ти „паняй“
разом й до синагоги.
А той!.. А той!.. Чи варто лічить їх?
Завжди знаходивсь виродок в родині.
Шкода тільки, що в Матері таких
Багацько
розплодилось нині.

VIII

Стягли спідницю й — марш у „нову путь“.
Ворожать все, крізь сито щідять воду,
Звідкіль „вітри історії гудуть“ —
Чи то із Заходу, чи престо десь зі Сходу.

Із Кобеляк гудуть, мій друже Паперов!
Із Кобеляк гуде той вітер неспокійний.

Колись він сам за вас промовить слово,
Колючий, неминучий і постійний.

І заката „історію“, стривай!..
А діти та й безбатченки-онуки

Візьмуть —

і таки просто на одчай
Пропишуть іжицю
батькам по сьомій букві.

IX

Не з Заходу і не зі Сходу
Вітри історії гудуть, —
То знову тінь цього народу...
То знов замучені підуть

За Рубікон ламать закони,
Трощить, розхитувать стовпи,
Нову династію і „трони“
В крові і вогнищі топить!

Вони мовчать... Мовчать у гніві,
Як ніч, дивізії... полки...
Готують стріли, в'ють тятиви
І нишком точать тесаки.

Підводиться!
Підводить крила,
Як недобитий Прометей!
І постать грізного Трясила
Росте із стогону дітей.

X

Ані Мойсей, ні Ленін, ані Юда,
Ані кретин—продажний каламар,

Ані ляковані — такі блискучі люди,
Ні всеросійський паламар, —
Ніхто-ніхто!..

Лише вони одні —
Ці підпанки, ці одщепи від Юди,
Ці здирщики, — вони то знов в вогні

Тебе „обкраденого збудять“!
А ці допоможуть...

Тільки не будить.
Вони присплять. Наб'ють зажерне чрево.
Наловлять рибки з темної води...
А вже як тобі добре занудить
І п'ястуком махнеш з звірячим ревом, —
Вони піднімуть прапори і в крик:

„Бандити!!!

Варвари!!!

Противники нового!!!

Проти братерства заколот?!?

Під мурр!!!.. “

І забряжчиш, закутий і понурий,
Кайданами з острогу до острогу.

Було так завжди.

Та не буде так!

Колись же „будуть людьми люди!“

На обрії запалить хтось маяк —

І не затрима вітру з Кобеляк

Ані Мойсей,

ні Ленін,

ані Юда.

БАТІГ 13)

I

Його із шкіри зроблено простої
Руками людськими. Давно. В старі часи.
О, майстре перший з ери кам'яної!
Чолом тобі, найбільшому з усіх!

Чолом! Чолом!!.—кричить це твій нащадок
Через мільйони літ, вклоняючись до ніг,
За вічне те, що залишилось в спадок,—
За те єдине, що тримає ладу,—
За цей шедевр—
батіг!

Пройшли віки—геть чисто все змінилось,
Ти чуєш?—все! І сонце вже не те.
А твій батіг ні тлінь, ні смерть не з'їли.
Ба, ні! Його ще навіть доточили,
І руків'я у ньому золоте.

Збагнув? Ге-ге!—Ти ж геній геніяльний!
Та проти тебе лялька Стефенсон!
Тобі б от пам'ятник, єдиний і останній,
У нас!.. Не тут, а скажем десь в Льозанні...
Чи снівсь тобі цей сон?!

Чи думав ти, що прилад твій для муки
Переживе геть ряд мільйоноліть?!

Чи думав ти, що ним твої правнуки
Так геніяльно будуть володіть?!

Це вже не те, що мотуз біля палки.
У нас він тут і там, етцетера...
І того пужална, чи то простої сталки
Не відрізнити часом від пера.

Ні, не збагнеш ти, пращуре немудрий,
Куди тобі? Куди?! Ти в небутті.
Ти варвар був, а ми боги — не люди, —
Нам коней мучити ганебно на батіг.

Тепер не те, тепер у нас „культура“
„Цивілізація“ і тисячі ідей!
Тепер у нас...

Та що ти тямиш, мурий!
Тому й батіг у нас із дроту, а не з шкури
Що спеціально для людей!
О, як він б'є!..
Я знаю, як він б'є...
Проклятий день! Гей, предку огрубілий!
Чи тямиш ти, як ніжних він жує? —
Так елегантно,
з свистом б'є!

Здирає пас
На серці і на тілі.

II

І знову день, як безліч, догорає...
З газетних шпальт мільйони рук і ніг
В нестямі корчаться від краю і до краю...
І чую я, як тут (чи то пак над Китаєм!)
Свистить батіг!

Свистить... Свистить... — Десь сильний
слабших доїть.

Там негр, індус, китаєць... і наш брат...
Із шкіри білої, із чорної, з рудої
Мундур барвистий шиє дипломат.

Тож він звідтіль, з країни казки й волі,
Де Конституція
святиня над усе,
Тож він туди, де люди ходять голі,
Туди
цивілізацію несе.

Гримлять ротації... І котяться луною
Про „Правду“ і „Любов“ усі слова святі...
Мораль „пороки“ розпинає на хресті...
А над спиною — голою спиною
Свистить

б а т і г .

Батіг! Б а т і г ! Він бог на цій планеті.
Стриба в вічню і корпус і петит.
Зате ж „за мир“ гармати і газети!..
І славлять-славлять різьбярі й поети,
І грають, грають арфи золоті.

Спина, як тік. Взялися кров'ю шруби.
Га не кричи.
Бо буде ж все твоє!
Кусай!
Кусай, коли дають ще, сині губи!
Кусай до крові їх, як стане серце руба!..
О, як він б'є!!!.

Гож він звідсіль, з країни казки й волі
Де Конституція
святиня над усе,
Гож він туди, де люди ходять голі,
Туди
цивілізацію несе!

З КНИГИ
**«В поті
Чола»**¹⁴⁾

(1928—29)

Ветеранові цегли і вапна —
людині, що не прочитала навіть
свого пашпорта зроду — цю
книгу з любов'ю присвячує

С И Н.

ВСТУП

Мале дівча, моя босенька музо!
Прийди, як тінь, і васильковий цвіт
Твоїх очей на руку заскарузлу
Зрони замислено...

Привіт Тобі, привіт!

Щодня й щовечора, у праці й на дозвіллі,
Мов корабель хисткий за радісний маяк
Над океанами, отак тримаюсь я
За усміх милий у своїм запіллі.

От і тепер, перо у піт вмочивши —
В живицю людську, — в морі суєти
Дивлюсь на Тебе... Хай прибій колише.
Благослови! Даруй усмішку лише,
Як промінь золотий.

Химерні рими і слова прості,
Але з Тобою ми хоч ветхе й не оновим,
Зате й нового на старім хресті
Не розпнемо. Нам лиш перебрести
Ось море це й згадать за б у т и х словом.

Ні „Ах“, ні „Ох“ — ці терміни поетів,
Здобутки всі останніх двох епох —
Не нам визбирувать — „емоції“ підперти...
Ба, їм ще не три чисниці до смерті!
П а н с к е п с и с ? ! .

П р о ш у !

Місця тут на двох.

Мале дівча, моя свавільна музо!
Коли на піт ми рим не доберем,
То не надінемо і машкари лакузи
І козирем, як тим бубновим тузом,
Не вдарим „димарем“.

Димар для нас — то лиш ікс метрів цегли
Та ігрек диму — сизий-сизий дим!
Ніхто ще молодости, шлункові підлеглий,
З охоти власної не заряджав туди.

У простім одязі, без вигадки й мінору,
І без мажору, боса, по землі
Неси ж свою задумливу покору
І прапор радості, піднятий просто д'горі,
І спокій на чолі...

Що? Не „сучасно“?! Може.

Припахав

Десь пасеїзмом? Хтось візьме на „го“?
Нехай і так. Але для Тебе, знаю,
Навіть екструпції премудрі загинає
Пророк Семенко со апостоли його.

Мале дівча, моя босенька музо!
Мов Суламіт біблійна на жнива,—
Замурзана,

у сонці,

як жива,

Йдучи до черги десь, склади в усмішку
профіль.

МУЛЯРІ

I

Ридає бас, немов орган в костелі...
Над капітелями комахи — мулярі,
Аж ген - ге - ен в колиці угорі
Розводять пишмена щітками в видноколі.

Пісок і вапно... Клей... Ультрамарин...
І співи, мов псальми на мові Зороастра...
А на підлозі краплі алябастру,
По стінах — золото цитрин.

Могутня арфа струнами гуде.
В барвисті шиби вдерлося до храму
Сліпуче сонце
  й в хмарах тиміяму
По вівтарях навшпиньки йде.

Ридає бас — старий псальми розводить:
„...Циганка десь заплакана ішла...“
Солоний піт

  з корявого чола
Біжить,
  спиняється
  і висиха, як сода,
У зморшках - коліях. Важкий солоний піт!
Що перед ним людська мізерна мова?!

Що перед ним і „материне“ слово,
Хоч би й у віттарі обронене до плит
Холодних і німих?!

Від вапна плями долі...
Над капітелями комахи — мулярі
Аж ген - ге - ен в колисці угорі
Розводять письмена щітками в видно-
колі, —

Діези ставлять в соняшні ключі,
Торкають сміхом соняшні мечі,—

Цибулі з'ївши, курять і п'ють.
У храм чужий прийшли із власним богом
Й щітками довгими розводять по чертогах
Над віттарем чужим
релігію свою.

II

Премудрий Ра — Єгипту божество, —
Як в африканській спаленій пустелі,
В ультрамариновій, аж зсиза-синій стелі
З зеніту звис розпеченим єством.

Що бачить він — обкрадений чабан?
Чого націлився, немов орел на птаху?
Може побачив древнього феллаха?
Може засипаний пісками караван?..

О, ні! В півдні старий премудрий Ра,
Щодня забрівши в синь ту неозорну
І із землі зробивши лазню, горно,
На цятку, на маленьку, позирає:

На риштуванні в вапні і піску,
З цеглинок кладучи дванадцятку пілястру,
Двадцятку тисячу беручи по вершку,

Там, вигинаючи „Ліциноньку“ струнку,
Комахи мружаться на предка Зороастра.

Превражі скептики! І скільки не печи, —
Лише співають, цеглу кладучи.

* * *

Рука, мов ріпа, чорна і шорстка.
Лице солоним поливом залите,
Перемережане, поїдене, порите
Лице в найстаршого робітника.

Цигарка на губі і жил вузли на скронях.
Аж скаче щebenь... Над залізняком,
Мов келепом, правує молотком
І витирає піт вершком долоні.

Цеглина к цеглі. Тисяча к другій...
Дзвенить... Гуде... Скрегоче... Дзвонить
знову...
Аж наче кубики лаштуються сами!

І виростає велетень німий,
Мов сфінкс задуманий, чіткий і загадко-
вий

Простяг пілястри. Рій стрімких колон
Наставив в небо. В шумі стан sprужинив
І вищірівся мільоном тонн
Рудої цегли...

Чим не Вавилон?!? —
Колючий, мов їжак, і ладний, як машина

У кожній лінії проглядує душа,
Чуття і мисль. Деталь — то ж епопея!
Коли б отак поети у віршах...
Коли б хоч трішки у моїх віршах
Того вогню й майстерности тієї!

Рука, як ріпа, чорна і шоретка.
І піт шорсткий склепить, мурує очі.
Сердечний стукіт — стукіт молотка,
А лица — ніби тесані з кілка:
Нічого не пече, не мучить і не смокче.

Стікає час... Щодень — то далі в ход.
Щомить — то ближче до якоїсь цілі.
Якої?..

Гей, верстай там! Примодлуй!!
Розводь!!

Тягни!!! —

Й зовсім байдуже, що до тіла
Прилипло рам'я. Думи не для них,
Як не для них цей дім. Для кого?..

Для „народу“,
А може для негідника, для ката нагорода,
А може храм для „геніїв“,
А може дім „святих“...

... Феллах в пустелі?
Чи вітрило на морях? !
Та то ж вони, що десь ще з Атлантиди
Споконвіків складають піраміди
Й хороми
Фараонам і царям!

* * *

На риштуванні
в вапні і піску,
З-цеглинок кладучи стонадцятку пілястру.
Трисоту тисячу беручи по вершку,
Там вигинаючи „Ліщиноньку“ струнку,
Комахи мружаться на предка Зороастра.

* * *

Рожевий вечір зорю протрубив.
На риштування злізли сиві тіні,

І в ніжнім, в золотому павутинні
Забився втоми птах...

І молоток одбив,
Одстукав шабаш малиновим дзвоном.
Затихли скреготи. Струснулись фартухи.
Опорки від рудавої трухи
Геть розвантажились.

І вщух весь шум з розгону.

Пекло їх сонце, і періщив град,
Трішав норд - ост, сліпили хмари пилу...
І, не зломивши ковшину силу,
Премудрий Ра за мур містичних гряд
Склонив чоло.

Прочах і жар спроквола.

Тоді,
обтерши фартухом незграбні клешні-руки,
В маруднім одягу, з лицем, як у марюки,
По шабаші
Незламні злазять долі:

І, знизу глянувши на діло рук своїх,
Десь ту чи ту навівши корективу,
І не дивуючись на витворене диво,
В спокійній гордості рушають...

Слід по них
Розквітнув піснею. Гайнули звуки низом
Ген-ген до обрію...

А вже аж на мосту,
Урвавши пісню посередині просту,
Зняли розмову про фактуру, про
карнизи...

Рожева сутінь... Сміх... І дотепи й
резони...

А з-за лісів, з-за золотої зони
Ступає ніч.

III

Мале дівча,
вже й Ти з черги додому!
Несеш фунт соли? Музо ж Ти моя!
Де ж Ти була? А тут без Тебе я
Воюю з римами, нудними, як солома.

До кого вдатися і в кого попросить?
Слова оті—то не слова, полова,
Мовляв мудрець,— й вогонь в одежі слова
Не вартий шеляга. І це в такі часи!!

Що гнеш отак, а гнеться не туди.
Чи так й тобі у чер зі таланило?
Немає блиску, і немає сили,
Одна нудьга... Ти більше не ходи!

Може удвох не так тяжка робота.
Ми їх і цеглою й піском, оті слова!..
І, бреше,— заблищить фактура, мов жива!
Уже ж підгоним ми той блиск до
блиску поту.

Іди ж — спочинь. Глянь — місяць
сріблить чоло.
Поплив сосновий дим і пахне, як смола...
То мати вже з поденщини прийшла.
Неси ж
фунт
соли.

IV

Всю ніч листав я душі мудреців,
Натомлений за день, шукаючи розради
В аналах вічності.
У стосах папірців,

В томах важких шукав я манівців
До тої істини, до зачарованого саду.

Постала в чергу сумнівів орда,
Мов знаків запитання безконечна рота...
Шукаю... Нишпору... Та ні маленького
ж сліда!
Хоч би манюнька істина! Хоч тінь її бліда.
Воістину —
Тяжка робота!

А думка б'ється...
Вчора в суєті,
„Плебей“, з „плебеями“ ступивши
за арену
По шабаші, я ж обіцяв знайти
І взавтра істину велику проректи
Бодай з наближенням до правди
хоч на частку енну.

Вібрує думка. Кліпа каганець.
Його поставив я, щоб не показно
людям, —
Щоб не спитали, що я тут сную?
Чого „чинам“ десь спати не даю?
Порядок нехтую?.. І „голову на блюді“
До ніг закону, щоб не понесли
Жерці його...
Гей, істино крилата!
У безконечних і чітких трактатах
Лише кінці, лише вузли...

А ніч, як вічність, — темна і невірна.
Настане день — і знову... Й знаю я:
Лиш смерть загатить цю бездонну прірву!..
Чого ж ти нудишся, м'ятежна, непокірна
Душе моя!?

Гниють пергамені і тліють в них слова.
Застиглий розум опада, як порох,
Від дотику...

Смішний, смішний дивак!
Та ж ось де істина!
Премудрість найнова,
То — сто раз
Стоптаний опорок.

Дійшовши висновку, свій каганець задуй,
Порозганяй питання і теми розкидай...

В ранковім присмерку хтось ходить вже
сновидий,
Хтось брязкає і тупає... Когось ведуть...
Та ні ж,
то на роботу йдуть!

Пора
й мені.

БОНДАР

Усеньку ніч дражнив фуганок пилку.
Усеньку ніч вовтузивсь і шумів,
Серед глухої тишини гримів

— І стукав б о н д а р.

А в куцах сопілку
Цвіркун приладжував — пілікав і німів.

Старезний бондар над старим варстатом.
Коли він спить? —

і вдень і уночі
На діжку набиває обручі,
І стугонить луна розгонисто з розкатом.

Немов тарган, ворожить гасничок...
Пуката крапля просто в окуляри
З брови націлилась... Та тільки рух
пучок —

І вже на лобі пара шкляночок,
І знов удар пристукує удари.

В бондарні тирса, клепка й обручі,
Струмент на стінах — долота й фуганки,
Тут і пилки, і свердла, і киянки,
Сокира й струг... Ще й олівець стирчить,
Мов спис, за вухом...

Серед цього всього —
Він сам, а з ним — крім старости, нікого.

Настане день — фуганок дражнить пилку...
В зубах рогіз, на лисині стружки,
І „х - хе!“ за кожним розмахом руки,
І стрекіт ластівки... І тільки.

В десятку восьмому достукує кінці.
Чоло круте блищить, як мармурове,
Роздума лагідна ворушить сиві брови
І квітне спокій на лиці.

До клепки клепку, день до дня пригонить.
Рука мозоляста щілини затика,
Ще й обручем збива під висвист молотка,
Ще й вичистить, потіючи, неначе ту ікону.

Кінчить і знову...

Теше мовчки дід.

Рогіз вправляє. Струже. Крутить. Стука...

Тужити ніколи, як ніколи й радить.

І тільки інколи у сивій бороді

Заграє усмішка,

як прибіжить онука.

РАТАЙ

Блискітки, блискітки перлямутрові
На мусянжовім і на чорнім рельєфах
ріль.

Перевертаються скиби важкі, одкраяні,
Перевертаються брили на безліч миль.

Монументальний і покарбований,
Вростаючи ходою в глибіню землі,
Налягає він на чепаги, на ковані, —
Перевертає навзгак нашаровання літ.

І блищать вони потом, масні, миготять
І дихають в небо хвилюючим маривом;
Оази легенд повстають з небуття,
І думи ідуть голубими отарами.

Потом живим і солоним покроплені,
Здивовані очі тисячоліть
Відкрились і дивляться у мерехтливий
зеніт—

Дивляться: звідки ті краплі розтоплені?

Кроком тяжким, мозолясті і бронзові—
(Ось вони, ті, що прийшли розбудить!)—
Сурганяться цугом сюди і туди,
З'єднані однією занозою.

І парує земля під зливою соняшною,
Парують воли, і парує хребет,
А хтось піснею, ще й розгонистою,
Заливається соб і сабе.

А хтось піснею променистою
Вже мерщій засіває поля...
У zenіті сонце, як сокіл, кружля,
У zenіті туготить золота юла,
Гуготить над земною колискою.

Блискітки, блискітки — мерехтіння ра-
дости,
Перлямутровий сміх замурзаних дигин-
чат, —
Ген дріботять вони маривом і кричать,
Щоб воду й потіху швиденько і влад
нести.

* * *

Ходять тополі-дівчата оазами,
Щастя прийдешнього замріяні матері...
Їм це! Для них це і сонце вгорі,
І потом заходяться зморшки старі,
І риплять круторогі ярмом і в'язами.

Частки від цілого, мокрі і бронзові,
Змінювані вічно й ті самі завжди,—
Сурганяться цугом сюди і туди,
З'єднані однією занозою.

М'язами, в'язами, руками, як клешнями,
Хребтом і грудима викрапаючи піт,
Перевертають рештки тисячоліть,
Щоб в минуле засіяти зерна прийдеш-
нього.

Тисячі тонн на мільйони обернуть,
Вкриють простори скибами ріль
І поспіль засіють у чорну купіль
Блискітки поту і зерна.

В творчому патосі вічних запліднень,
Народження, розквіту і умирань
Засіють вони і потужну рань,
І старість спокійну, і дужий південь.

Щоб цвіли поля, щоб пишались сади.
Щоб радість дзвеніла містами і селами.
Щоб котилися, щедро навантажені, поїзди.
Щоб пишалась, як мати, Земля завжди
Квітами й дітьми веселими.

Частки від цілого, мокрі і бронзові,
Кільця злотованого ланцюга!..
А над ними сонце, як сокіл, шуга,
З'єднуючи дні золотою занозою.

* * *

Блискітки, блискітки — мерехтіння
радісти—
На бронзовім і на чорнім рельєфах ріль.
Перевертаються скиби важкі, одкраяні,
Перевертаються брили на безліч миль.

Монументальний і покарбований,
Вростаючи ходою в глибінь землі,
Налягає В і н
• на чепіги,
на ковані,
Налягає грудима,
Налягає воловими —
Перевертає навзнік нашаровання літ.

ГОДИННИКАР

I

На цифербляті чорний вус
Пасе і лічить древні цифри,
Повзе розмірено по шифру,
Чита шифр вічності комусь.
На цифербляті чорний вус...

Хвилини-дні, години-роки,
Узявши спокій за девіз,
Стальний і строгий механізм
Невтомно мірять рівним кроком.

Хвилини-дні! Хвилини-дні!...
Стальний і строгий механізм.

То ж неминучість над стіною
Ворушить чорною бровою,
І рух її — то клич з тобою,
І спокій — то її девіз.

Хвилини-дні... Хвилини-дні...
Не квапсь й на йоту, ані-ні!..

II

Монокль у цинковій оправі,
Брова підперта під чоло.
Чоло спітніле над столом,
І в камінцях дрібні заграви—

Мініатюрний відблиск сонця...
В чотирикутнику віконця
Над алюмінієм дошки
Чаклюють порухи руки.

Там шруби, шрубки і шайби,
Пружини, скельця, циферблат,
Сладна система коліщат—
Такі малі, що "Пф-ф!" — й шукай би.

А під моноклем штука ця:
Під пильним поглядом мистця
Рушій не товщій павутини —
Душа майбутньої машини.

Над алюмінієм дошки
Чаклюють порухи руки.

...До шайби — шайбу, шруб до шруба,
Деталь к деталю, зуб — до зуба
Пригонять, правлять день-у-день,
Аж поки зрушить і піде,
Аж поки зрушить, ставши руба.

І буде бити в тишині
Напроти серця на стіні.

Він буде бити без упину
Із серцем майстра візаві,
Як пульс, як думка в голові,
І десь йому ж, злічивши вік,
Проб'є „дванадцятую годину“.

Хвилини - дні, хвилини - дні...
Стальний і строгий механізм...

То ж неминучість над стіною
Ворушить чорною бровою.

І рух ІІ—

то клич з собою.

І спокій —

то ІІ девіз.

1928

МАЛЯР

Охра, синь і зелень,
  умбра і білило,
А в крайках лисніє, як єдваб, кармін...
Майстер, як альхемік, мрійний і похилий,
Гей би з Чінквеченто, ніби з Риму він.

До простих віконниць додає охоти, —
Ожива соснина від його руки.
Чим він не Да - Вінчі? не Буонаротті?
Майстер з Чінквеченто, з глибини віків?

Може й не палітра, може то цеберка,
Може і не пензель — щітка то проста,
Але й за об'єкта ж хата, а не церква!
Але ж і епоха — не така, як та.

Мрійників - естетів — це ж їх покоробить.
Тільки й Ми естети, Ми — „раби малі“!
А чи наше серце не тієї проби?
А чи наші фарби не з тії землі?

Відбирають очі, потішають серце
Ромби і квадрати, квіти й голуби,
Півники тональні,
  лінії спектральні,
Мрійно-пасторальні,
  ніжно - голубі.

Ходять перехожі, сходяться юрбою:
Угорі мигають пензлі, як мечі.
М а й с т р е!

Ф е б з Т о б о ю!

С о н ц е над тобою!

П о д и х під тобою

с о т е н ь глядачів!..

О х р а, синь і зелень, умбра і білило,

А в крайках лисніє, як єдваб, кармін...

М а й с т е р, як альхемік, мрійний і похилий,

Г е й б и з Ч і н к в е ч е н т о,

ніби з Риму він.

ШВАЧКА

Проснувалось сонечко крізь ігольне вушко
І лягає лиштвою в хрестики й хрести...
Дівчина замріяна, дівчина-манушка
Умудрилась в вушко всевіт протягти.

Синіми спіралями, барвами-кольорами
Ходить-ходить хвилями втіха, як вино.
Перстень і наперсток чіткими переборами
Промінь пересріблює крізь мале вікно.

Над дивною ношею золотою прошвою,
Срібною порошею квітнуть пелюстки.
Усмішкою дальньою, згадкою хорошою
Поснувались втомлені помахи руки.

Ой, летять два соколи з зорями високими,
Ой, летять закохані через дивний сад, —
Зачепили крильцями гей налитий соками,
Як уста закохані, спілий виноград...

Опадають промені золотою прошвою...
Срібною порошею квітнуть пелюстки...

Усмішкою дальньою, згадкою хорошою
Поснувались втомлені помахи руки.

А навшпиньки легінь десь — і тріпоче
листом, —

Ніби гість здивований, дивиться здала
На підкову чорну, і на разок намиста,
На дівча убоге, як на доньку короля.
З ранку і до вечора... і доки буде сила...
На чужому-людському — то ж моя
печать!
Дум безкраїх нитку утома одкусила,—
Не впіймати кінчики, нитку не стачать.

1928

ПОЛІЛЬНИЦІ

І ДЕНЬ

Над економією дим і дзвін кувадла.
Кавчить десь звід (підмазали б хоч би!).
У синім мариві лелека й голуби.
Та на гноїщі десь гризуться пси над пад-
лом.

Нудьга розпучлива...

Ах, хто ж там зачина?!

У кого ще на спів стає снаги і мочі?!

То десь з плянтації дзвенять пісні дівочі,
І котиться,
і губиться луна.

* * *

Утома... Спрага...
В сяйві феєричним
Скородять тишину розпечені ножі...
Понад плянтацією мариво біжить
Химерне, як фантазія, хистке, пасеїстичне.

Серед плянтації,
Схилившись на сапу,
Зломившись надвоє, пучками землю мірять...
То ж журавлі — ключами десь у вирій!
То ж білі птахи — в безконечну путь!

Крилом вимахують...Курличуть...Жебонять...
Й ніяк не здіймуться. Запурюються ноги
В гарячу землю. У тенетах дня
Гарячим оливом наллялись і дзвенять
Чоло і скроні, й лізуть „очі рогом“.

Зломившись надвоє, шарують буряки —
Пучками в бур'янах воюють за культуру...
А хтось розпечені їм сипле копійки.
Набряклі губи, репані такі,
Зовсім про інше мріють-мріють здуру.

Свавільне серце, гей би чайка та,
Зривається на крила й десь замчати хоче...
Жагучий вітерець торкає стан дівочий,
Цілує неціловані уста.

І ходить-ходить мариво-омана,
Немов дівоче щастя по землі,
І ходить-ходить десь фата моргана,—
Замріяна дівчина синім ланом, —
І кане у розпеченій імлі...

Утома...

Спражище...

Ах, хто ж там зачина!?

У кого ще на спів стає снаги і мочі!?!—

То десь з плянтації дзвенять пісні дівочі,

І котиться,

і губиться луна.

II ВЕЧІР

Чорні коси, сірі очі,
Синя хустка на плече...
В смагли лиця, скільки мочі,
Вітер крилами січе.

Вітер скаче. Вітер пада.
Вітер свище — завмира,
Закаблуком в землю садить
Посередині двора, —

Посередині. По краю.
Скісно! Навхрест... Гех! — на зло...
Бинда в'ється, залітає,
Бинда пада на чоло.

Ех, ти, бинда! Ех, ти, вечір!
Хто перечить!? — Це моє!

Бас виводить — не перечить,
Альт шаліє — додає.

Розгулялася голота.
День батрачила як стій,
Заливало море поту
День розтрачений, пустий.

Але вечір, але вечір...
Хто перечить? — Постривай!

Не зломил в тома плечі.
Не присікуйся ж давай.

Попереду цвіт - дівчина,
Цвіт - дівчина майорить,
Цвіт - дівчина, як пружина,
Верховодить і дзвенить.

День стриміли по обніжках —
Присихав к спині живіт.
Гех, дівчата — сиріжки —
Босоніжки — маків цвіт!

А чи нам тужить і скніти?
А чи нам у гріб пора?!
Умліває вітер-вітер
Посередині двора.

Двір завихрило до краю,
Пелюстками замело.
Бинда в'ється -- залітає --
Бинда пада на чоло.

Ех, ти, бинда! Ех, ти, вечір!
Хто перечить?! -- Це моє! ...
Бас виводить -- не перечить,
Альт шаліє -- додає.

Ні, не нам тужить і скніти,
І не нам у гріб пора!

Крутить вихор сміх і квіти
Посередині двора.

Верховодить цвіт - дівчина,
Цвіт - дівчина голуба,
І тримає намистину
В нецілованих губах.

Бубон садить в землю лихом.
Скрипка ріже — витина!..
Наглядач позбувся пихи,
Практикант позбувся сна.

А дівчина, як пружина,
Манить помахом руки...
Вечір мрійний,
вечір синій,
Вечір чортовий такий!..

.....
У музик совіють очі.
Ніч пройшла далеку путь.
—Грай, юначе, рештку ночі!
Нам часиночку б заснуть.

Грай, юначе! прийде ранок —
Прийде... Грай же, сатана!
Та доходить краю танок...
І втомилася луна.

Блідне бинда пурпурова.
Ніч роняє пелюстки.
Впала місяця підкова.
Щезла зірка — будь здорова! —
Лиш дівчина чорноброва
Ще трима її таки.

.....
І затих охриплий бубон.
Галас нехотя завмер.
Відголоском квітнуть губи
В морі тіней і химер.

Зупинилась цвіт - дівчина;
Зупинилась, як була.

Синім помахом хустини
Розвіталася. . . Пішла. . .

І киває, і сміється,
Мріє помахом руки.
За спиною бинда в'ється
На бараки, на ставки.

Там коротка мить спочину,
Там праматінка-верба
Берегтиме намистину
В нецілованих губах.

Зникла бинда пурпурова.
Не поверне, — не кивай. . .
Будь здорова. . .

Будь здорова. . .
Будь здорова, — прощавай!

Будь здорова,
чорноброва!

Будь здорова —
Прощавай.

САНДРО БОТІЧЕЛЛІ

Розписуючи семафор,—
Не „Комунакултiвський“, а просто так, в
пустелі,

І не в пустелі, а між небом і піском,—
На стовбур нагвинтивши пару ком,
Висить кирпатий Сандро Ботічеллі
З квачем в зубах...

Не Ботічеллі, ні!
Експрес часу завіз десь фльорентійця
Ген-ген далеко! Пензель бородою
Заріс давно, — згрубів, та не заскнів! —
Карміном розчиняючи пісні,
В новім порядку нижє їх на німб новий
цей.

Надхненний майстер піт стира з лица.
У спектрі соняшнім, як хмарка у етері,
Задуманий пливе на манівцях
І про босеньку музу мріє без кінця,
Немов про Беатріче той Алігієрі.

Примружив око — щось у спектрі зорить
І посміхається... І мріє... І свистить...
Пливе до неї через всі світи,
Як та хмаринка ген у синє море.

На німб новий старі пісні снує
І на експрес згори час-од-часу плює.

Вібрує спектр. Мандрує блік по виду,
Торкає за мозоль на жилавій руці...
І оживає семафор на перехресті манівців,
Немов рука

богині Немезіди.

Летить експрес десь. Поспішає. Кличе.
Діставши дозволу, жене крізь всенький
світ...

Кирпатий Сандро, взявши твір у вічі,
Складає гімн босенькій Беатріче, —
З експресом шле

надхненниці привіт.

1928

ШАХТАР

З скульптур Менше, а чи з полотен Крена,
В квадратах м'яз і з ліхтарем в руці,
Ходою вікінга підземних манівців
Ступає ВІН...

Не глядіятор на арену,
Не боксбор і не фігляр юрби, —
Він — так собі,
Король землі з тризубом кайла в жмені.

Король. І все...

В квадратах м'яз і сірий.
Без блазнів і вельмож, і без громохких слів,
У лябіринтах, в нетрищах Землі
Під брилами епох десь гасить люльку миру.

І слухає, як вічність з сталактитів
Поволі скапує і сталагмитами стає —
Невпинне перевтілення своє
По волі здійснює

і творить дивні міти.

Гей слухає... В химерний смерти храм
Пришов непроханий, в мільйоноліть
нірвану, —

І серце буряне, життям і сонцем п'яне,
Товчється в тишині зі смертю сам-на-сам.

Іде, як маятник, у нетрищах Землі,

Що мчить десь, мов юла,
піщинкою малою...

І обертається разом з тію юлою,
І іскри соняшні розбрискує в імлі.

Мовчання чорне. Пантеон віків.
Огонь і кров, і цвіт, і м'язи, й силу
Мільйонів поколінь — в суцільні брили
Часом спресовано, і кожен з них, як шків
Під пасом вічності, лисніє потом з пилу.

Все, що жило, — уже не зацвіте.
Все, що цвіло, — старі не верне шати.
У чорних брилах полиском печати
Мигтить без відблиску сузір'я золоте.

Лежать віки закуті і німі.
І тільки серце стукає в пітьмі.

Похмурий маг зідхає і встає, —
Квадрати біцепсів напнув, нап'яв ста-
леві жили,

Тризубом кайла розмахнув і з усієї сили
В тисячоліття
Б'є!

І громи лун. І іскр метеорити
Зі свистом бризкають. І порох шелестить,
Паде до ніг.

Встають зі сну світи.
І хтось гука з доби палеоліту.

Скалки епох, шматки мільйоноліть,
Огонь і кров вклякнули ниць під ноги,
І капле піт на них, щоби могли ожити,
Щоби могли цвісти, щоби могли дзвеніть,
Надхнені духом генія людського.

Щоби з'єднати часи, щоби збудувати мости,
Щоби переступити смерті чорний кратер

І вічно в перевтіленнях цвісти, —
Прийшов сюди він, сирій і простий,
В квадратах біцепсів відважний рефор-
матор.

У вічній аміні руху і матерій
Підніс тризуб і, мов жезлом, махнув,
І іскру серця в вічність увімкнув,
І зрушив з місця кров земних артерій.

Нехай тримлять громи. Хай плинуть
кораблі.

Хай свищуть поїзди. Нехай цвітуть пустелі.
Нехай летить експрес уздовж всієї Землі.
Хай крила мерехтять на зоряному тлі.
Нехай летить до милої, як хмарка в си-
ній млі,

Творець і Друг —
той мрійник Ботічеллі!

Хай у віки росте!
Хай любить і цвіте!
І хай запише те
смішний той Ботічеллі!

1929

ТРІУМФ

Романтики!

Друзі!!

Велети!!!

Черкнули ми сонця киркою!..

Над нами холонуть чужі світи...

Під нами — безодня рокованости...

Дзвенить! Не втрачайте ж мужности

Над страшною, над космічною діркою!

Ми в крицю оправили серце своє.

В бетон і в залізо — свої п'ястуки! —

Піднесли в зеніт!

Вони всюди є —

І піт наш, і думи, і наші м'язки, —

Нехай так стоять віки!

Пливтимуть світи мимо серця твого...

Густиме над брилами соняшній гонг, —

То вдарив у нього киркою ТИ —

Романтику простоти!

Записаний всіми в „раби малі“.

Єдиний з усіх на землі.

НАД ХРАМОМ

Храм залітає шпилями в зеніт і гримить.
Там наше серце б'ється і в небо ораторить.
Акумулятори сонця Ми!
І сміху акумулятори!

Вибрали ми між „згоріти“ і „вигнити“,
Вдар же мозолем у гоні, найбільший
Естете!
Мечеться, умліває гніль на хвості мети
Між Конфуцієм і Магомéтом.

Вдар мозолем. Вдар!. Вдар!.
Сипони сміх золотистим гравієм.
Царство наше — не годен обнять жаден
цар.
Сила наша — незчислена й вічна, як пісок
Аравії.

Стліють „посланці богів“ (все обертається
в прах),
Стліємо й ми—і порох наш поруч лежатиме,
Тільки ж найдовше той залишиться в
віках,
Хто, як Помпея, з-під них виринатиме—

Серцем своїм, втіленим в творів дива,
Мозком, оправленим в мармур і брили
гранітові...

Ми оживатимем там, де зітруться слова.
Навіть з череп'я відтворить нас сила нова,
І, перевтілені, знову і знову ми з'явимось
світові.

Стій же над прірвою! Мужньо спинайся
грудями!

Серця тримай смолоскип —
слухай, як камінь ораторить!

Акумулятори сонця ми,
І вічності акумулятори!

ВЕЧОРИ

I

Рожеві вечори — час тихого смеркання,
Пора роздуми над безоднею ночей
Глибокий світ притомлених очей,
В диму махорки усмішка прощання.

Настане мить — і в море тишини
Пірне вселюдський лемент і клопоти.
І завихрять світи... Тоді, брудний від поту,
Ходою тихою приходять Він к мені —

Моєї юности навчитель і товариш,
Як камінь, мовчазний і тихий, як трава,
І, в люльці палячи неказані слова,
Дивитиметься десь на блиск Волосожару.

Сидітиме, як друг, як брат і як отець,
Плечем плеча торкнувшись, мов підпори;
В мовчанні витре піт і витрусить опорок
Та не покличе й слова з двох сердець.

Пливтиме вічність в віхолі сузір'я —
Найбільший твір найбільшого Растреллі.
Пливтиме дим й стинатиметься зір
Над таємницею Великої Пустелі.

Які ще книжники?.. Й які ще богослови?
Який талмуд?.. І пощо звук пустий?

Привіт Тобі, мовчальнику простий,
Що ще й не роджене спалив у люльці
слово.

Мовчи і думай. Дихай і кури.

О, вечори, глибокі вечори.

Розрада зустрічі і усмішка прощання.
Рожеві вечори — час тихого смеркання.

II

Рожеві вечори — час тихого смеркання...
Відб'ють мрійно зорю мулярі.
Останній згасне звук по тій зорі.
І геній творчости зійде, як у нірвану,
В блакитний сон...

Тоді, у тій порі
Заб'ють умовні гасла дзиґарі,
І оживають марива, немов сильвети на
екрані:

...По ринвах вулиць,
по долонях площ,
По лябіринтах заль, кімнат і коридорів —
Елегія парфум...
Атракціон уборів...
Чад поту
і дотепів дощ...

Межи колон і статуй, і дріяд,
Між фресок геніяльних, дивних колонад,
Над духом Генія, що знітився, як зеро, —
Заб'є каскадом горда Суєта,
Завіхолить над всім царівна та —
Всеволодна, всенехтуюча гетера...

Й немов перед отрутою, геть зайвий тут
тепера,
Дух генія замкнув свої уста.

У панцер смутку й гордості закутий,
Принишклий за шедеврами творінь,
Припав коліном перед Зевсом і, мов тінь,
Стоїть,
всіма гордуючи, всіма забутий.

Безглузді марива вечірньої пори.
О, вечори, бентежні вечори.

Жадоба зустрічі. Утіха розставання.—
Рожеві вечори — час тихого смеркання.

НАД ПІРАМІДАМИ

Над голубими пірамідами гуляє вітер...
Над голубими пірамідами — сон...
Фата моґана, фата морґана
Мигтить і манить, мигтить і квітне.
Сон...
Сон.

Над пісками Єгипту, над сухою Сагарою,
Над німою Сагарою — сонливий газ.
На тирло злізлися вітри отарою,
Вітри потомлені сопуть розпарені
Біля оаз.

Гієроґліфами клиноподібними
Під обрій списана руда скрижаль.
Над пірамідами, від сонця срібними,
Над безподібними — то ж міт, не жаль.

Іржею з'їджені, фата морґаною
Встають пригадані, встають! Встають!
Над колосальною, над бездоганною,
Над чіткогранною спорудою...

Між риштуваннями із рана - раннього
В чаду і гряканні, у грюкоті
Повзуть — згинаються... М'язка останнього,
М'язка найменшого між риштуваннями
Геть рвуть у хаосі і рук і тіл.

І рвуть у хаосі... А очі „рогом“ їм!
А сонце шкварить їх! А вир скрипить!!.
Понад небесною, понад дорогою,
Аж понад хмарами!.. Аж очі рогом їм!!.—
В сто тисяч стогоном:

— А — ах — х... Пить!!!

Пісками сизими, немов дочка тая, —
(Ясніє усмішка, лиснить вода...)
Та то ж єгиптянка! Та то ж окатая!—
Кохана, матінка, а чи дочка тая —
Стебелькуватая і молода:

Іде — гойдається... Іде несказана
(Маячить мариво і мерехтить)
Туди, де в хаосі мільйоноразовім...
Туди, де згарища... Де піт проказою...
Де серце в казані:

— „А — ах — х... п и т ь ! ! . “

Затихли грюкоти.
Затихли стогони.
Пісні і згарища замів самум.

І над халупами, і над чертогами,
І понад юрбами мільйонноногими —
Піски, як хартії безкраїх дум...
Безкраї хартії безкраїх дум...

Фатаморґанова фата над мітами.
Іржа і синява. Піски мовчать.
І тільки велетні стоять гранітові,
Стоять монблянища геліонітові
Над пережитими,
немов печать.

Гей, стоять... Гуляє вітер,
Квітне усмішка сузір.

Видно велетнів гранітних
Від Нубії по Каїр.

А ні струс, ні час, ні лихо, —
Не бере ні згар, ні тлінь! . .
І стоять вони в утіху
Для майбутніх поколінь.

Там — снага. Там — гордість світу.

Там —

і раб,
і фараон . . .

Над голубими пірамідами гуляє вітер.

Над голубими пірамідами — сон.

С о н .

1928

З КІНЦЕВОГО РОЗДІЛУ

I

Догорів він полум'ям тихим і ясним,
Догорів, як сади зацвіли в дев'яностий
раз, —

Зійшов з кону... І не пізно й не
вчасно, —

Саме тоді, коли вогнище згасло, —
Зійшов, сказавши — „пора“.

Прифуганив до клепки рештку сили.
Настукав останній обруч, як шов.
Взяв серце своє обіруч —
й одійшов,

Прибравшись в сорочку білу.

Чоло мармурове...

Стружки...

Тишина...

На варті почесній — киянка й весна.

На варті почесній над печаттю руки —
Спокій безмежний - безмежний такий...

Летіли ключами весь день журавлі, —
Курликали день весь в ясній глибині.

II

Романтики!

Друзі!

Велети!! —

Штих — і хата глибока!..

Заплуталась крапля в бровах густих —
Нависла брудна і — ні в сих, ні в тих —
Зазирає в примружене око.

Вдовш — крок. Впоперек — крок.

Що ж, чим не хатина?!

Нум штих!

Глина і пісок...

Болить поперек і спина.

Тож жити вмій і умерти вмій,

Умерши ж, зумій зогнити

Так, щоби кожен м'язок твій

Міг, як земля, родити.

Нум — штих! ще — штих!..

Так, нам — ось це поки! —

Ближче до сонця — легше цвісти...

Крапля зависла в бровах густих —
Зазирає в примружене око.

І впала ...

Зірвалась і — блись - стук! —

Впала на гріб сосновий.

Рукою згрубілою дім рук

Голубить гробар без слова:

„Чисте ж, як чоло, чисте яке!..“

Тільки живиці росини

Стікають пахучі, та в сляві тремкім

Леліють прожилки сині.

З РОМАНУ

«Скелька»¹⁵⁾

Нум — штих!.. .

Ще — штих! —

От і пора спочити.

І гордість на шерхлих губах тремтить:

Шаг у руках! А за ним — а цить! —

Сміх

І замурзані діти.

Хліба окрасць... Вода... А гей, —

Чи йому ж не радіти з того? —

Будуть вони, як і він, людей

Проводжати в далеку дорогу. —

В дорогу далеку —

назад —

в поворот —

В дорогу ясну, до дому...

На родючій землі та і буйний цвіт!

Гей, і буйний цвіт — то гостям привіт

І прощай

В чебреці золотому.

1929

ПЕРЕДМОВА

Народе мій! Нездужий краю мій!
Коли позбудешся тавра століть неволі?
Я чую спів... Я чую гімн рабів...
Я чую, як під гамір тисяч молотків,
У риштуванні весь, спинаєшся до сонця.

До сонця! Д'горі! Д'горі, краю мій!
Давно ударили фанфари перемоги.
То вийшли ми з ночей, то вийшли ми
з зими,
Тепер рости б нам! Клекотать! Гриміть!
Без нагаїв, без „хама“ й без острогу.

В чаду і гаморі я чую скрип і рев,
Я чую стогін ранньою зорею,—
То, гей, з потугами, руйнуючи старе,
Наш корабель крутий зворот бере
І мерехтять під сонцем реї.

Під сонцем реї.. Галас, грім і бій...
Гримлять нам молоти— фанфари
перемоги
Нам не просить, нам не молить
ні в кого,—

Т р и м а й с ь!

Т я г н и!

Н е о с т у п а й с ь
н а Б о г а!

До сонця!
Д'горі! Д'горі, краю мій!
Таврований...
Обскубаний...
Обдертий...

* * *

В чаду століть згубили ми—о-гей! —
Згубили ми неказано, без ліку.
Від того в нас не всіх ясне лице,
Від того ми ще й нині—той чи цей—
Ще й нині ми наівкаліки.

І тяжко так. І хочеться кричати!
Кричати. Шукати болеві причини.
Комусь за нього карк переламать,
Розчавити,
Знайти...

Але дарма...

І ми пнемось, пнемось з волячими очима
Туди, в перед, де „скарг, ні мук нема“.

І часто десь кидаємо прокльон,
Прибиті злиднями, притомлені, голодні.
Кому прокльон?..

Давно... Неначе сон

Встає переді мною скрізь сьогодні.
І бачу я печаль серед потуг народніх.
Ганебний сон! Йому, йому прокльон.

Де не ступну—могили і хрести.
Де не піду—руїни і могили
Прости мені за скорб; прости,—
Із цієї скорбі патосу б̄ рости,
Із неї—виростати силі!

Хай не повернеться засуджене повік,
Хай не відновиться закопане, зарите.
Нездужі ми в своїй землі новій,

І дужі МИ, що той маразм на гній
Обернемо,
як обернули в пил хомут розбитий.

* * *

Уранці,
Ввечорі,
Щоночі й кожен день
Тобі, мій велетню, брудний-
і непоборний,
Мої думки і біль,
Мої вогні і жаль,
Що десь, як шашіль, роз'їда іржа—
Стара іржа твій профіль чорний.

Коли позбудемось? Коли зітрем тавро?
Коли і ми сягнемо до вершини,
Щоб виміряти свій у світі крок
Кілометром,
а не старим аршином.

Це не печаль, далєбі і не зойк,
Це не благання і не крик розпуки,
О, ні, то поклик! Поклик до висот!
То є жадання на шалений льот
Щоб в нову еру нам
влетіти
з гуком.

Це не печаль.
Не зойк.

І в цих словах без вигадки і гри,
Не для зневіри й молитов мінорних, —
Болючи за неміч, за гілу потворну,
Не в виправданя, а на суд згори,

Я хочу із недавньої пори
Перегорнуть
сторінку

чорну.

Одну із безлічі, одну із моря зла.
То дивовижні, то нечувані діла.

Та не дивуйсь ніхто, тямкуй лиш, що і як.
Гей і було, немов туман осінній!..

Ось там воно — звідтіль гила і зло.

І хоч ,мовляв, „до нині то було“,

Але під сонцем

все можливе і від нині!

І хочу я на гробовищі днів,
Бодай для того, щоб хоч знали діти,
Перегорнуть сторінку пережиту
В науку, на судовисько і гнів.

Хай не повернеться.

Нехай ніхто в огні

Не загнузда хоч їх

ніколи

в світі.

1928

ФРАГМЕНТ

Шумлять млини і піняться піски.
Насупроти, немов верблюдів смуга,
Упали на рожеві пелюстки
Зелені гори над зеленим лугом.

З'єднавши обрії, то древній караван,
Із безконечности ідучи в безконечність
Через пустелі, вітер і туман,
Наставившись на дальній океан,
Припав спочить, барвистий і статечний.

І сплять погоничі, не збуджені ніким.
Двогорбі гості в соняшній країні
Під тягарем барвистим і важким
Нерозвантажені лежать уже віки,
Потомлено

припавши
на коліна.

* * *

Ліси і синь. Сади і зграї нив.
І тихе мариво ген - ген над хуторами.
І йдуть млини, як з степу чабани,
На кряж виходять, до вагітних нив
Вклоняються, помахують руками.

О, скільки днів і скільки поколінь
Цвітуть ці гори, дивлячись на луки?
Тече ріка в далеку голубиць,
А їм однаково — чи сонце, чи хмаринь,
Чи свій, чи ворог, зустріч чи розлука...

І тільки дуб старий, знавець людських
болінь,

Безсило охає,

розкидуючи руки.

Такі ці гори дивні і прості,
Сльозами, потом і дощем політі,
Вони уміють жити і цвісти
І за своїм

ні плакати, ні жаліти.

* * *

Лунає ріг далеких пастухів.
Літають голуби над сивою габою.

А з-під гори

зрина крилатий спів

І котиться, і кличе за собою.

Там дівчина на березі стоїть —
Над Ворсклою сплітає русу косу.
І думи нерозказані свої
В чужі пісні вкладає і голосить...

Така вже звичка — вічно голосить.
Адже віки останні покоління,
Кленучи світ і долю, і часи,
Псують красу бунтарським голосінням.
Гриміли славою і зброєю батьки.
Проїшли віки, —

мов у сільці ворони,

Сини гугнявлять думи і байки,
Старі, малі, поети й жебраки,
Немов жиди на ріках Вавилону.

Та пісня ЦЯ — крилата і гучна.
Видать, вродилася у новий день ця доня.
І радісно, що радісна вона,
Що кличе і сміється.

Що сьогодні

Від учорашнього відходить почало.
Щасливий той, хто нині ще уп'ється
Любов'ю й вірою
й поб'є на щастя скло.

А пісня, ніби райдуги крило,
Нависла аж на обрії...
На серці
Цвіте надія, в хатах і в гаях,
І легша праця рабська та щоденна.
Благословенна
молодість Твоя!
І віра
в Новий День
благословенна!

ЛІРИЧНИЙ ЕТЮД

Гукає вечір з радісних низин,
Хлопощеться і бризкає водою.
І скачуть луни „в довгої лози“,
І йдуть дуби рясною чередою

Туди... Туди...

Понурі та старі
Посходились до соняшної брами,
Посходились на віче угорі
І слухають, як в далях дзвонарі
Читають звіт.

Вислухують. Чубами
Похитують. Мовляв:— „Були діла.
Були, були... Та ще не мало й буде.
Даремно там, де ніч стара пройшла,
Гудуть чиїсь зухвалі перегуди.

Дарма-дарма наймають там музик, —
І знову здіймуться „півні“ з чиєїсь хати...
Осотом поросте і біль і серця крик...

І вже про інше дід чесатиме язик,
Як буде

онучата

колихати.“

1928

ФРАГМЕНТИ

з II-ї ЧАСТИНИ ПОЕМИ

**«З О Л О Т И Й
Бумеранг»¹⁶⁾**

Привіт, привіт, читачу мій,
Уявлюваний, бажаний!
Привіт-привіт, тепер не мій
Світ любий, ненагляджений!

Гей, неба метр і сонця жмут,
Діра, залізна заслінка...
Прилинь, сядь к променю на прут.
Хоч Ти, маленька ластівко!
Защобечи...

Привіт-привіт,
Товаришко дитячих літ!

Зникає слід...
І— канув слід...

Ну, що ж, мабуть запалюймо
Та й далі повість почнемо.

З ПІСЕНЬ МАТЕРІ

Проти сонця жило сім братів—
Сім братів проти сонця жило.
Сім братів-мулярів,
  шість веселих майстрів,
Сьомий брат... Щоб зубів не звело—

Веселішого над, сміливішого над
І щирішого ще й співака
З тих братів-мулярів, з тих веселих
  майстрів
Понад сьомого з них не шукай.—

Понад сьомого в світі либонь не було,
Тільки ж лихо йому щільно зуби звело.

А звело, гей, звело, звело зуби від дум,
Звело зуби від болю за кривди і глум...

Проти сонця жило сім братів,
Сім братів проти сонця жило,
Сім братів-мулярів—шість веселих
  майстрів,

А по сьомому
  й слід замело.

На далеких шляхах, ще й в глибоких
  снігах—
Тільки слід замело по блискучих
  шаблях.

„Гей, сибірська ніч—каторжанка стара!—
Привітай співуна та й не зрадь муляра!—
До шістьох би!—
Та й знов в молоток!..“

І звідтам—крук костей не заносив туди,—
По Сибіру нудив, з-за Сибіру блудив—
Добирав стежечок і стежок.

Проти сонця жило сім братів,—
Знову сім проти сонця жило.
Сім братів-мулярів—шість веселих
майстрів,
Сьомий брат над усіх, як на зло.

„Нумо, браття, ударимо пісні тії,
Що ніхто більш у світі не знає її!
Що не знає її і не тямить ніхто,
Тільки тямить п'ястук та дзвінкий
молоток...“

І кресали весь день од зорі до зорі,
І гриміли пісень не таких мулярів!
Аж летіли під сонце скалки золоті...

Проти сонця жило сім братів.

Мотив широкий і у пісні-душолюбці
Мотивом тим пливти й пливти б.
Гай-гай... Якби ж тій волелюбці,
Колиб тій матері-голубці
До світу в найми не іти.

НА РЕЙДІ

I.

Не колихала мати сина.
П'ятьох колих... та й кинула,
А шостого у фартушину,
У батьківську, завинула, —

У мулярську, співаючи,
Тихесенько люляючи,
Тихенько, десь у найми ідучи:

„Хай п'ять біжать, а ти лежи...
(З такою - от дитиною!!.)
Ой, лю-лі-лю, ой, лю-лі-жи, —
Пишайся фартушиною... “

З грудей — і в сонце на зорі.
Безжурне плем'я — мулярі!

Гей, молотки весь день дзвеніли,
Та й вигравали молотки, —
Дзвонили там, доклавши сили,
Там розважалися батьки.

Будівники у молотки
Вже ж і тяли! Вже ж і дзвонили!..

І під той дзвін, під зорний, гойно
Під дзвін хтось сам себе люляв.
То під той дзвін дзвонарик гойний —
Батьків веселих син достойний —
В рудому фартусі гуляв.

II

Напроти сонця в фартушині,
На голубому шпориші...
Та ні, не так, а так пиши:

В лягуні тихій, в бухті синій —
В лискучім соняшнім ковші —
Там мореплавець окошивсь, —
Там морехід на бригантині
Отаборивсь в лягуні синій —
Й снує перед походом нині
Пісні мандрівної душі.

Снує пісні ясні і нові,
Неповторимі, римові
На ластів'ячій бистрій мові,
На голубиній вимові.

Торкає сонця срібний трос —
Колумб і лоцман, і матрос, —
Співа пісень, снує пісень...
„Вперед!.. Рушай! у ясний день...“

Дарма, що компаса нема,
І що стерна нема, дарма,
І що нема кітви і прови, —
Маленький лоцман мосяжовий —
Сміливий капітан:

— „ Р у ш а й !

В химерний світ, в незнаний край —
Р у ш а й !..“

Сміливий капітан.

Такий завзятий капітан.

Шумить, як море, ясний день.
Лопоче лист. Гуде брам-стень,
І снасть легенький бриз пружинить...

На тихім рейді бригантина...

III

... На тлі осяянім під тином
Видзвонює лапатий клен —
Шумить розложистих пісень:
„Вперед, вперед!“ —

Гуде брам-стень,
І снасть легенький бриз пружинить.

Тремтить на рейді бригантина...

І шле привіт мандрівник легким,
Веселим помахом руки.
І проводжають в край далекий
Його лелеки й ластівки,

Чіпляють строфи на гітови...
А він їм все пісні нові,
На ластів'ячій бистрій мові,
На голубиній вимові —

Прощання сальви і привіт.
Зове з собою в дивний світ:

„Мерщій, мерщій! Ідіть, ідіть!
Бо вже вітрила — як пружина!
Бо вже рушає бригантина...“

На тихім рейді бригантина.

1932

З ПІСЕНЬ МАТЕРІ

I

Не колихала сина мати,
До світа в найми ідучи,
Так не забула колихати
При яснім місяці вночі...

А на поденну й наймачів
Була багата та Країна —

Батьків преславних дочка гола,
Але хоч гола, так жива!
Але й співлива ж, хоч і гола!
Хоч стомлена — так гордочола,
Скупа на скарги і слова.

Батьків преславних донька вірна, —
Дитина Степу й двох Морів,
Онука воїв — чубарів —
Нетяг онука! Волелюбців!..
Пісень! пісень же!..

й не згусти..

Гай-гай! Та тільки ж волелюбці,
Коли б тій Матері-голубці
До світу в найми не іти!

II

Короткі ночі — літні ночі,
Короткий сон — як смуток в них.
Лише згадки про сні дівочі
Летять на конях вороних.

Короткі ночі — літні ночі...
В хатині „ходики“ цокочуть, —
Підлещуються, цокотять, —
Мов розказати казку хочуть,
Мов зазирають тихо в очі, —
Гойдають матір і дитя.

Короткі сні — дівочькі сні,
Проспівані, мов ті пісні,
Розгублені десь в далині
Дзвінкі пісні — дівочькі сні...

Дивився місяць ясним оком,
Десь намовляв циганку - ніч,
До них цвіркун мотив широкий
Розгойдував у тишині —

Широкий степовий мотив...
Мотивом тим пливти й пливти б.

„Під сонцем Світ, та й Світ — не зглянеш!
Ключа... ключами йдуть птахи.
Дзвенять острунені дротами
В краї небачені шляхи.

А по шляхах та гей по тих! —
По тих шляхах іти б і йти...

Іти б, як той свобідний клекіт,
Як йдуть птахи в краї далекі,
Летять і кличуть, як „люблю“, —
Летять: „курли... курли... курлю!...“

Через ліси, поля і луки—
Свобіднокрилі літаки!
А в мулярів— жилаві руки,
В руках— сталеві молотки.

Та все видзвонюють спруди.
Та все будують всім і всюди.
Та все видзвонюють пісень—
Під сонцем крешуть— дзень!— і дзень!

Під сонцем хмари... хмари... хмари...
До них— і оком не звести!—
Під хмари аж у шумі, в згарі
Стоять спорудища-почвари,
Стоять, черкають хмар хати.
То все вони, то молотки!..
То все хати, то все людські!..

Під сонцем світ та й світ широкий,
Веселий світ, казковий світ...
А в мулярів знавецьке око,
Хоч не вибагливий живіт!
Махорку курять і п'ють.
Та цеглу, цеглу, цеглу б'ють,
Аж вилітають блискітки—
Наздоганяють молотки

Аж ген-ге-е-н під небо синє...
Під сонцем крешуть мулярі!
Під сонцем, сиңу!
Люлі, сиңу!
Ой, люлі—люлі на зорі.

.....
Вторив цвіркун і завмирав.
І місяць в шибу зазиравав,
І посміхався з родимки,
І насварявсь на „ходики“:

„Ой, не спішіть! Ой, не спішіть!
Ще трішки ночі доточить,
Ще трішки-трішки темноти
Заким їй в найми не іти...

І де ти мчиш, здуріла мить?!
Ось цить лишень..
Ось цить...“

1932.

Звідкіль прибув цей дивний Крез?
Чи народився? Чи воскрес?..

Під сонцем хмари, хмари, хмари,
Під ясным хмари і хмарки.
Їх трансформує сонце з пари,
Як трансформує геть віки,
Як трансформує світ увесь...—
От народився і воскрес!

Без кодексу і без свитини,
Голісінький такий один,—
Всього лиш тільки Сонця Син
З ім'ям прославленим людини.

Над Магометів Магомет —
Син Самодержця світового.
Й нема, нема над ним нікого
Лиш неба голубий намет,
Лиш шлях сузір'я, — а ні на цаль
Ніким не сходжена дорога...
І конституція для нього
Лиш Сонця золота скрижаль.

А в ній — щоб Сонця стяг нести.
А в нім — щоб буйно процвісти.
Процвісти ж буйно, щоб умерти
І тихим рястом порости.

Під сонцем хмари, хмари, хмари,
Під ясным хмари і хмарки.
Їх трансформує геть віки
Їх трансформує сонце з пари,
Як трансформує світ увесь...
От народився і воскрес!

З ЦИКЛЮ

«Аргонавти»¹⁷⁾

*(Владивосток, 1936)

I

Вийшли з Рогу Золотого
Сніжно - білі кораблі
З вантажем від серця твого
Для далекої землі,

Для далекої країни,
Рейдом тим, що й всі рази:
До країни — України
Повз Корею і Ян - Цзи.

Поуз Яву одним краєм,
Другим краєм — навманя:
Понад соняшним Китаєм,
Над замріяним Алтаєм, —
Стануть там, де золотая
Мерехтить земля...

То оспівана країна,
Дивна і проста,
То країна — Україна —
Смужка золота.

З неї ми в світі пішли.
Всі моря перепливли.

Під Цейлоном сльози лили,
В Сінгапурі воду пили,

На Амурі з стрільби били...
І своїх пісень гриміли
На новій землі,
На оцій землі.

І тепер вона вже н а ш а —
Чужина ота!
Це ж тепер Вітчизна наша
Дивна і проста.

Ми за неї в с е 'ддали,
Всі моря перепливали.
Ми для неї все лишили.
Ми за неї кривцю лили.
Ми за неї з стрільби били
І насипали могили,
Більші і малі...
І свої хрести встромили
Край цієї землі.

II

Хто, минаючи Корею,
Зводить райдугу оту?
Хто поставив над землею
Дивну арфу золоту?

А на дивну арфу тую
Грає вітер з Уссурі...
Хай ту пісню добре чують —
Наслухають кобзарі...

... Гей, як Тихим Океаном
Кругом світу на обмін
Пропливали раннім-рано
Кораблі з чужих країн.

Не з країн, лише з країни —
З чорноморських берегів —

Десь з країни — України
До японських упругів,

Десь до дикої землі
Чорноморці напливли.

Налетіли, щоб забрати
Та й далеко не нести,—
Щоб нову Вітчизну мати..
Щоб на ній навіки стати...
Щоб за неї умирати —
Умирати і цвісти...

Залишилась десь країна,—
Хто зворожить і вгада?! —
То країна — Україна?..
То замріяна дівчина?..
Наречена ж то єдина—
Вічно юна й молода?..

Сниться рано, сниться пізно —
„Де повернетесь і як?..“
Серед штормів, серед грому,
Серед бур нового дому
Не поступиться нікому,
Не забудеться ніяк...

Поспішають Аргонавти
Поуз Бірму на Босфор.
Їх обходить місяць напрост
Десь через Улан-Батор,
Повз Корею... Через Хіну...
На далеку Україну
Поспішають... Кожен рад —
Подивитись на дівчину
Та й вертатися назад.

І торкає арфу вітер —
Срібно струнами гуде,

Як звитяжців древніх діти
Клали голови і де, —

Грає думу про пригоди,
Про страждання в цій землі,
Про бойовища й походи,
Про співочий грім і вроду
Чорноморців - соколів.

Про моря і нетрів мури,
Про звитяги і нудьгу.

Про нечувані тортури
Й про Вітчизну дорогу...

Про здобуті пустирі...
Про Амур і Уссурі...
Про засніжений Кімкан
І про далекий Магадан...

З Магадану вітер віє,
Віє вітер і гуде.
За Китаєм пломеніє
Серце вічно молоде.

Серце вірне. Серце юне,
Незрадливе. Нічиє. —
Напинає вітер струни
І крилом орлиним б'є, —

То ж летить воно і плине —
Ясен місяць угорі —
Пропливає через Хіну
На далеку Україну,
Щоб умитися в Дніпрі...

А над вечір знов прилине
На блакитну Уссурі.

III

Віє вітер над землею
Опівночі в тишині, —
Пролітає десь від НЕЇ
Через Хіну і Корею
І з досвітньою зорею
Завмирає при вікні...

Десь стужилася дівчина—
Щось сумує і пита...
То ж дівчина — Україна,
Україна золота.

Сниться рано, сниться пізно,
Незрадлива, нічия.
Серед штормів, серед грому,
Серед бур нового дому
Не відступиться нікому,
Не забудеться ніяк.

З неї ми в світи пішли.
Всі моря перепливали.
В серці всі її носили.
Скрізь її пісень гриміли.
Чужині усе 'ддали,—
Лиш її віддять не хтіли,
От і не 'ддали...
І забуть не мали сили,—
От і не змогли.

Окремі вірші
та поеми

ДРУКОВАНІ В ПЕРІОДИЧНІЙ ПРЕСІ
ТА ЗАБОРОНЕНІ ЦЕНЗУРОЮ

1926 — 1944

З ПОЕМИ «ВАНДЕЯ» 19)

Людмилі Галаган

У шпиталі,
                    обмотана марлею,
На тобі —
                    не твоя голова...
Десь далеко-далеко армія
І так близько —
                    розбита брова.

І здавались чужими тепера ми, —
Ні привіту,
                    ні сліз,
                    ні думок
Там, де очі ясніли озерами,
Там, де брови були, як шнурок.

Вчора ще,
                    до лафету прикована,
Доливаючи кров'ю шолом,
За останній, за бій ризикований
Тріпотіла безбровим чолом.

Тріпотіла... Просила і кликала...
Обіцяла любов і привіт:
„Будьте смілими!
                    Будьте великими!
Уперед!!
                    а назад — і повік!..“

Пелюстками опали зів'ялені
Довгі вії до серця не в лад.
Десь горять бриґантини запалені...
Нам повік не дістатись назад.

Не дістатись...

Хороша! Омріяна!—
Перемога!! Ти чуєш це, Лю?!
Я люблю тебе, димом овіяну,
І шість ран на тобі люблю.

Караваном грімливим, осяяним
Вирушати б нам в край новий...

А над ким та й над ким же то зграями
Вороння припада і шумить?

То була не любов, — прелюдія,
Ось тепер ми дійшли до мети!—
Гей, ніколи Твоїм не буду я,
Як не будеш моєю і Ти...

.....
Не було, не було незабутнього. —
Хто на споді —

не буде над...
Одиниці дійшли до майбутнього,
Тисячі не вернулись назад.

Бо була в них мета одна тільки
І єдиний конечний шлях:—
Щоб цвіла же Ти, рідна Матінко!
Щоб лю б о в
на твоїх полях...

Ось за це, за любов порепану,

Свою юнь —

злотопіняву юнь —

Без вагання на колір креповий,

На кістки

обернули за ню, —

Хай іде ! Тепер знає, де іти.

Хай не ронить сльозу з очей...

Ех, Вандея,

Вандея,

Вандея Ти

Під чужим

І гербом

І мечем!

1928

БАЛЯДА ПРО СЕРЦЕ 20)

За чорними ґратами в рабській землі,
В тісному льоху каземату
Із серцем великим, осліпий в імлі
Юнак

і заплакана мати...

В вікні догорає вогонь золотий —
Печальний акорд розставання. —
Комусь на світанку на страту іти,
Комусь розставання останнє...

Не день і не два, і не сотню ночей
Сидів він і ждав цеї хвили.
І сотні ночей серце груди пече
Та гнівом стікає в безсиллі:

За сльози батьків, за удів і сиріт,
За тюрми страшні і табори —
Він ладен усе, геть усе відтерпіть,
Лиш катові череп розбить! І розбить!
І вирвати серце в потвори...

Ніч виїла очі та все те дарма,—
На гордеє серце управи нема.

Даремно, глузуючи, деспот завзявсь
Скорити його і зарані сміявсь:
Поставить навколішки гордість німу!
Примусить, мов пса, слугувати йому!

Гай — гай!.. Ані ласка, ні підступ, ні гнів—
Ніщо!..

Як і перше, вогонь пломенів.

Ніч виїла очі і волос в п'їтьмі
Посікся в страшному змаганні,
А гордеє серце кипить і кипить! —
Так гордий орел все чигає на мить,
Чига... Й загибає в мовчанні.

І вирішив деспот (йому ж не переч!);
Що гордеє серце умовить лиш меч.
Та перш, ніж на страту його приректи,
До сина він матір звелів привести.

* * *

В вікні догорає вогонь золотий —
Печальний акорд розставання.
Комусь на світанку на страту іти,
Комусь — розставання останнє.

І стала стара юнаку докорять:
— „Пощо проміняв свою матір?
Чого ти повстав на закон владаря?
І що ти забув в казематі?

Та, ой, не на те я родила тебе
Щоб з горя сивіть в самотині!
Щоб тьмарилось небо від сліз голубе
За сина,
За „зłodія“ сина...

Піди ж і вклонися йому до землі,
Склади свою гордість під ноги,
Проси і клянись, мов ті діти малі,
Прощення проси, як у Бога.

О, сину, клянися на землю і хрест! —
Простить...
Він уміє прощати.
І будеш ти, сину, покірний, мов пес...
Я ж мати, мій сину!
Я мати!..“

Застукало серце у грудях сухих —
Юнак покрутив головою.
Зронив лиш сльозину з повіків сліпих
Й не в силі зронити другої.

А серце кипить! — стугонить! — стугонить:
„Ні плачем!..

Ні мечем!!.

Ні мольбою!!

Лиш катові череп розбить і розбить!!!..“
Юнак
покрутив головою...

— „Так будь же ти проклятий! Нині й повік!
Будь проклятий!!.

Виродку!..“

— „Мамо!!..“

Та в дикій розпуці, крізь сльози і крик
Ударила в груди руками.

Ударила мати у груди й пішла.
І канула мати, немов не була.
Не бачила мати, як піт із чола
Упав

на забруднений камінь.

* * *

А вночі під мечем, як кричали півні,
Щоб більше не жити ніколи,—

Голова

одлетіла.

Катюга сп'янів.

А серце забилося в шаленім вогні,
Забахкало серце на сполох!

Нікого

ніде...

Під мечем „палача“,
Немов пошматоване круком,
Покраялось тіло на втіху меча,—
Змішались докупи, щоб вічно мовчать,
І мозок,
І серце,
І руки.

Зложили. Й повезли. А слідом—ніхто,—
Ні батько, ні мати, ні друг, аніхто!..
Похмуре, німе розставання.
Повезли, щоб скинути в чорний байрак
Для круків, для хижих, для диких
собак...

Німе розставання останнє.

І билосся серце між м'яз та кісток.

І випало серце в холодний пісок.

* * *

Полями заплакана мати ішла

І серце —

Загублене серце знайшла:

— „Ой, леле, чиє ж це?!“

— „Ой, леле, одно...“

І, взяте у руки, озвалось воно:

„Зарий мене, мамо, на чорній ріллі!
Зарий мене там на печальній землі,—
Ось там, де брати, де батьки полягли...
Ось там, де ви потом кривавим зійшли,
Щоб ваша вогнями взялась маята...
Зарий мене, мамо,
Зарий мене там...
Зарий мене там...“

* * *

І вирости маки на чорній ріллі.
І плачуть над ними вночі журавлі.

А вдень, коли маки завітнуть вогнем,
Вітає їх вітер і сонце ясне.

Там клеочуть орли, летячи в небокрай.
Там пісню м'ятежну
Співає ратай.

1927

СОБАЧИЙ БЕНКЕТ

Григорієві Косиці та всім героям-
воюкам Української Народної Республіки
присвячено.

I

Мов з висвистом набій, в зеніті рвалося
сонце

І бризкало вогнем в сколупаний граніт...

Серед гарячих плит

У командира піт

Замерз, як лід, на вилізлому оці.

„Вперед!.. Вперед!..— Здавалось невпопад.
Кричав без голосу:— Вперед!“

І він кричав не всує:

Там кінь метавсь, як змії, без вершника,
без збруї,

Там кінь

На тлі забутих барикад.

„Вперед! Вперед!..“ —

Метався кінь і ржав.

І бився ляск копит об занімил.

І сунулися палаци понурі.

І тіпався в льохах, у підворотнях жах.

Ніде ні пса. Все чисто причаїлось

І, завмираючи, чекало на фінал,—

Вслухалось, як останній Буцефал—
Новітній Буцефал
гримів і ржав щосили.

Та, гей, зломил миць, зломил „черні“ тій,
Що, захищаючи окровлені знамена,
Устами репаними пристрасно й вогненно
Кричала:

— „ВМРЕМ! УМРЕМ ТУТ, БРАТЕ МІЙ!!“

І — вмерли.

Здолано.

Затихла канонада...

Востаннє просвистівши в стелі голубій,
Над містом розірвавсь набій! —

І гордий кінь

у п а в

хребтом на барикаду.

Настала тишина, задушлива без міри.

Одні втекли точити тесаки.

А другі десь шикуються в полки,

Щоб із щитом ввійти у місто непокірне.

І відхилились боязко віконниці, як вії, —
Зирнути нишком...

„Тут — боролось дві стихії“.

II

Над димарями сонце капле синім потом...

Над бруком — тиша. Спека. І одчай.

І тільки блиск забутого меча

Ворушить тишу у вечірній позолоті.

Згасає день.

Від поту...

На перехресті вулиць — ні душі, ні звука.
Там гордий кінь з роздертим животом

Простяг у небо чорне копито —
Розбите копито,
як мускулясту руку.

І тихо так...
Аж раптом — п е с завив!
Підбгавши хвіст, приповз, насмілився
завити...
І назбігалось їх! туди, де кров розлито —
На перехрестя вулиць —
безліч псів!!

О, скільки їх!! Немов це їх вітчизна.
Ще завидна почався дикий баль. —
Герой —
Урбанізований шакал —
Справляє з реготом, справляє з писком
тризну.

Упала й темрява, а гвалт на сто рулад
Росте... Росте!.. І не покрить його
аніяким іржанням.
Гей, коню-коню! — лицарю останній
З розбитих барикад!

Хриплять. Гризуть. Утробу й маслаки
Деруть, мов переможці у бою хоробрім.
Співають гімн бучний... Той гімн сяга
під обрій
І сяють морди, мов скривавлені стяжки.
Скривавлені такі...

Вищить...
Росте...
Шумить собачий пир!
Даремно хоче встать, не дати на поталу

Коня любимого — нащадка Буцефала —
Не дать!
Не дать на цей собачий пир!!!.

Й не може встати

мертвий

командир.

Київ 1928

З КАМЕРИ СМЕРТНИКІВ

З циклю: «Каїнам, хамам і провокаторам, мерт-
вим, живим і ще не народженим, в
Україні і поза Україною сущим».

«Свої серця нам виривали,
Чужі тесали нам хрестя».
О. О лесь.

I

Б'є крильми птах глухої півночі над мурами,
Б'є крильми птах

Та й ловить дзьобом ґрати...

Не жур мене, товаришу похмурий мій,—
Нам так приречено з тобою умирати.

На велелюднім торжищі між ницих і
крикливих,

За тридцять срібних продані від Каїнів і Юд,
Ми ордени їм кров'ю покропили

I, вже не вірячи у Божий страшний суд,—

За мудрість і любов, за скривджених і
ббогих

Ми підем на Голготу — ти і я —

Під крик „Розпни! Розпни!“ нікчемного
й брудного

Орденоносного хам'я.

II

О, Гомо Сапієнс! — дитя похмурих паріїв!

О, Гомо Сапієнс! — „покидьків“ гордий
плід! —

Прийшов єси з журби, прийшов у злидні,
в чвари,
В хлипке баюрище вселюдського базару,
Як голяком на лід...

З чийого ж домислу? З якої необхідности?
По що і звідки? Та і хто прирік,
Поклавши на хребет людські жалі і крик,
Цей стовп, набряклий тугою, кріз всевіт
на обхід нести?
За що покута, та і хто прирік?..

Пощо ти взявсь нести і чого ради?
Пощо прийшов в цей світ брехні і зради?

III

О, Гомо Сапієнс!—докір мій голодом ввятий,
Кавалок м'яз, пісок мільйоноліть! —
Хто ж навчив тебе любити і боліть?
Хто навчив за інших пломеніти?

Навіщо тобі серце буряне дали?
Навіщо к своєму серцю прип'яли?

Та й прип'яли навек! Гей прип'яли к собі..
Навіщо ж ті раби?...
Навіщо ж ті раби?...

IV

Б'є крильми птах глухої півночі над
мурами,

Б'є крильми птах
і зазира в вікно...

Заснув весь світ. І люди сплять давно...

А Він стоїть,
стоїть за ґратами понурими
І дивиться в вікно, —

У дірку та у чорну, у безвість
  непроглядну! —
Ні віддиху, ні руху, лиш живчик на чолі, —
Там десь, туди десь — за чорне простирадло,
Думи і серце —
  бігом по землі...

Очима хоробливими утік над кам'яницями,
Бровами нерухомими крізь ніч залетів, —
Там десь —
  туди десь —
  з свободними птицями...
Там десь —
  де юнь і цвітінь...

V

Б'є крильми птах глухої півночі над мурами,
Б'є крильми птах...
  І мотиль прилетів —
Із тьми на світло крізь іржу прутів
Загнався мотиль здуру.

І закрутився в безнадійнім герці!
Об дивне світло полومивши зір,
Б'ється в розпуці, трапивши у вир,
Б'ється шалено,
Б'ється об пухир,
Як об набрякле болем серце.

VI

Немає відгуку. Чигає ніч байдужа.
Набрякле серце марно жде поради...
Дай руку! Дай же руку мені, друже!..
А ти любив цей світ брехні і зради.

VII

Людської ницости не виміряти мірою,
Людської пихи — не переступить...
За ню ж, за ню стинатися офірою!
За ню, щоб не сміятись і не міряти...

І тільки серце, станувши над прірвою,
Замечеться в вогні пекельнім:
— Пить!..

І вийде Він тоді — Твій біль глухої ночі! —
Твоя Журба, Твоя Любов, Краса, —
І вийде Він тоді і, взявши жало в очі,
Ганчірку щедро в одті намочить
Й до губ притисне ратищем списа!..

О, Серце, Серце!..

Пий!

...Цвістиме сад. І вірою
У мудрість і любов цвістиме далі світ...

Людської ницости не виміряти мірою.
Людської підлости
та й не переступить.

VIII

Чого ж той птах

бунтує так за мурами?

Чого ж той птах так крилами об ґрати?!
Товаришу, товаришу похмурий мій,
Ну, а як ми не хочем умирати??!

І ми не вмерем!

Нас не зітруть із рубрики! —

Ми оживем в страшнім вогні стихії.—
Ми ще каратимем
хамів
Мечем Республіки

На місці лобнім
там
біля Софії!

1939, Харків, тюрма. на Холодній Горі.

МАТЕРІ

На сонце сідають ґави...
Вмирає вогонь золотий.

Знов про те мені вечір кривавий...
Знов про те
на мечі і щиті:

Бліда усмішка... Синь, як розлука...
Зморшка брів
і плече навкося...

У мозолясту ніжну руку
Хтось натружене серце узяв.

Тишина... Тишина... Да-а-леко!
Як далеко, маленька моя!
До чола,
до серця,

на всесвіт —
Ці мозолі —
тільки б я!..

Ти устань на зорі без слова,
Повернися лицем на схід,—
Промінь тихий такий, пурпуровий
На уста упаде сухі.

Упаде на уста молитва,
Упаде на уста „прощай“...

Моя тиха, старенька, оджита,—
Ти дивися
і знай,

Ти дивися і знай: —
да - а - леко
На зорі стоїть син один,
Зустрічаючи сонце і клекіт,
Те „прощай“ посилає він.

Одболять мозолі і рани,
Поростуть чебрецем в гаях...
Хай згорає ж пелюстка остання..
Перед сонцем нового світання
Не потрібні ні „ох“, ні „ах“.

Одкричали над сонцем гави.
Облетіли листки золоті...
Про вогонь мені ранок яскравий
Написав
на мечі і щиті.

Владивосток, 1933

РІДНА 'МОВА

М о в о р і д н а !

Колискова

Материнська ніжна мова!

Мова сили й простоти, —

Гей, яка ж прекрасна Ти!

Перше слово — крик любови,

Сміх і радість немовляти —

Неповторне слово „М а т и“ —

Про життя найперше слово...

Друге слово — гімн величний,

Грім звитяг і клекіт орлій, —

Звук „В і т ч и з н и“ неповторний

І простий, і предковічний...

Ну, а третє слово — „М и л а“ —

Буря крови, пісня рвійна

І така, як пах любистку,

І така, як мрійка мрійна...

Перейшов усі світи я —

Є прекрасних мов багато,

А л е п е р ш о ю, як Мати,

Серед мов одна лиш ти є.

Ти велична і проста.
Ти стара і вічно нова.
Ти могутня, рідна мово!
Мово — пісня колискова.
Мова —
матері уста.

Хабаровськ 1937

3 «МИСЛИВСЬКОЇ СОНАТИ»

I

Як в гонг' вечірній виб'є лунко зорю
Співливий молоток веселих мулярів,
Як сонце стане за сільветою борів,
Хмаринку ваблячи пливти десь в синє море,
І гаснутиме день,—

тоді — до всіх глухий,

Опроставши опорки від трухи,
В рудому фартусі приходить він —

товариш

Моєї юності, дитячих свідок літ,—
І рукавом рясний обтерши піт
З чола завапненого, радісно ушкварить
Кашкетом об мій "труд" і скаже: „Ось!“

І навздогін за сонцем подамось.

II

Над бором сизим, над стрільчатим бором
Втікає сонце і хмаринка теж.
А ти zostавсь і вже не доженеш,—
Бредеш озерами... Житами... гей би морем.

І станеш десь на 'дній нозі, мов птах,
І занімієш, стежачи в чеканні...

Кого й чого?

Чи ластівок останніх?

Чи птиць нічних силъвети на смерканні?..
Й забудеш, хто ти й що в твоїх руках.

І так стоятимеш до пізньої пори,
Мов зачарований, з очима догори.

Аж поки ніч глибока не спаде.
Аж поки, щоб тебе випроваджати,
Не вийде місяць й зорь не приведе:
Усі пройшли — і ластівки крилаті,
Жуки і кроншнепи...

й тобі пора рушати.

Прибитий пил шляхів.

Млннів німі пікети.

Дівочий сміх над хутором і поцілунків
клич...

І нагло з радости ти вистрілиш у ніч,
Пускаючи до зір набій, немов ракету.

1931

ТІНЬ

Над Кодаком

нависла ніч в задумі

І в клетоті води розбився срібний диск...
То гвалт?. Чи крик?.

То лиш повстання шуми.

А на горі — перетинає луни —
Маячить сірий палець-обеліск.

Написано

на давньому ґраніті,

Написано... Лиш дата і слова.

А серце так щемить щеням побитим —
Чаїний крик йому — маленькі діти,
А череп місяця — безм'яза голова.

Одрубані, одсічені долоні,

Бліді такі — сюди... — сюди... —

Пливуть і крутяться в шаленім перегоні..

Династія расейських фараонів

Вельможним пальцем шикає на заколот
води.

Слова нікчемні! О, слова руді, мідяні! —

Оджили ви, у чому ж сила та,

Що очі виїда і ятрить давні рани?!

Сіренький обеліск такий поганий,

І — серце виверта!

Вінець мого терплячого народу!
Когось отут висвячувано в «чин»
По «чину» ж — причепили нагороду
Гранітову
на кряж.

На споді ж
Поховано...
На споді не мечі.
Не жаль мечів, — поховано століття!
Століття канули —
лишилися «хахли»!
Одні дурні росли іншим діти —
Прожили вік і — наче не були, —

Другі — за батька чина заробили
В підлизах десь. Яка краса!!
Хай гнулися. Хай витерпіли силу.
Зате ж, зате на всесвіт прогриміла
«Малорасейська ковбаса»!

Ридає вал і піниться під кряжем.
Яка пустеля! Ніч мовчить.
Лиш десь... То розпачі?
Чи то далекі мажі?
Чи хтось силкується-силкується й не
скаже!?
Чи Ярославна
плаче на мечі?!

Пройшли віки — такі віки булані...
Обкрадені, запльовані, німі
Все мовчимо (лиш зойк чайок порану!) —
Такі покірні, чемні і — самі.

А по містах — тріщать мечі картонні.
Який хаос!.. Хто свій? і хто чужий? —
І всі б вести, вести „в незнані гони“...

Чому ж мовчиш?

Чому і досі стогнеш?!
За ким підеш?! — Кажи.

Чи може то — лиш забавка дитяча,
А ти, понурий, як стихійний вал,
Пройдеш,

не глянеш,

не про тебе наче, —

І лише плюнеш щиро, замість здачі,
В папірний карнавал.

Над обрієм

десь миготять зірниці

І крапає роса на залізник...

Ой, наді мною птиці!

Грізні птиці! —

Широким помахом в захмарену дзвіницю
Б'ють!!.

і на обрії не здіймуться ніяк.

На чорнім обрії

не здіймуться ніяк...

О, Україно! Краю мій химерний!

Країно крови, злиднів і пісень!

Яка ти будеш, як свої нові знамена

До краю донесеш? В який то день?...

Що слава тут, твоє минуле всяке —

І Переяслав,

Жовті Води

й Чигирин? —

Сторінки слави чи позорищ — все однако

Сьогодні всі судили на загин.

Судили всі...

Гей, хутори злиденні!

Понурий степе, латаний, рудий! —

В пилу твої потріпані імена

І слава, мов опале листя клена,
У м'ятежі води...

Дарма, дарма, — десь буде нова слава,
І прогримиш на всесвіт! Вірю я.

І їсть Тебе,
і їсть Тебе оця іржа кривава,
І сходить потом молодість Твоя.

Дарма, дарма!...
Таж вдарить грім шалений!
І змиє злива цю іржу і піт.
Під сонцем загудуть Твої знамена!
І пройдуть легіони ще за мене
На підень,
північ,
захід і на схід.

Тим часом...

Десь гризуть зумбела коні.
Ридає вал під кряжем. Ніч мовчить.
Мертвецьки сплять — чи причаїлись
сонні —

І слухають,
і слухають невидні легіони
Як Ярославна плаче на мечі.

1927.

ГУЛЯЙ - ПОЛЕ

Лежить Гуляй - Поле в крові і в сльозах,
Потоптане, смертю розоране,
В бомбових кратерах і черепах,
В гільзах,
в ожугах,
в м'язах,
в трісках..
І навіть не кричуть ворони —

Жахаються круки, минають одаля, —
Шквиряться жаско, смердить земля.

Смердить і душить фосфором і тротилом,
Паленим м'ясом і динамітом..
І вже не збагнеш тут, де ж було тіло?!
Де були очі?! Де ж тут могили?!
Де матері, а де діти!?.

В смерчах землі, в гекатомбах руїн,
В чорних роздзяплених кратерах
Від дітей, від дрібних, тільки пил один..
І не плаче мати, і не тужить дзвін,
І ніхто вже їх не збиратиме.

Не пригорне їх вітер — лиш сажка сама.
Брат брата не знайде, і сестер нема.
І дітям уже матерів не знайти.
І навіть не знати, де ж ставить хрести?—

Піроксиліновий сморід і пил.
Мільйони мерців обійшлись без могил.
Розметані кості згниють без хреста...

Гей, ти ж, Земле моя золота!

Перед ким, перед чим завинила вси?
І яких не кормила ще круків!?
Та і хто не знущався з твоєї краси?!
І яких бракувало ще Юдиних сил,
Щоб і кості дідівські піднесли з могил
Й перемішали
З костями онуків?!

Мовчить Гуляй-Поле, мовчить Гуляй-Поле,
Спалене хтивістю й зрадою Юдиною,
І лежать його діти — лежать соколи...
І ніхто не скаже ніколи-ніколи,
Що й вони, що й вони ж були люди.

Гей, і були люди — горді орли!
Тільки ж прості й не лукаві були.

О, ви, що цей келих страшний піднесли,
Чи самі ж ви його пили?!

Не тужить дівчина, не плаче сестра
І рук не ламає матуся стара, —
Одплакали доста — не чути ніде.
Ні вітер не віє, ні крук не паде.
І пташка тужлива тікає також...

Гей, ти, Земле моя!
За що ж!?

За те, що Ти дика була і плідна,
Ясна, як червона калина,
За те, що Ти сонцю близька і рідна,
І мила, як тая дівчина!

За те, що Ти в злиднях росла, а цвіла!
Що Волі вітчизною завжди була.
Грімлива, співливая Земле моя! —

Хто ж розсудить!? Який судія?!

Мовчить Гуляй-Поле, жаске і руде.
А стрілка помалу іде та й іде...

Хай іде. Хай стікає жалоби мить.
Хай жахтить ця земля й мовчить.
Нехай неминучість присуд веде.
Хай стрілка до rischi йде, —

Аж поки не стане на грані отій,
Що стоїть Страшний Суд на ній,
Аж поки не крикне хтось в мряці страшній
Жаске й невблаганне — „СТІЙ!!!“

Схитнулись тумани, як фата морґаца.
Хтось уже кличе. Десь уже манить...
Вже вітер жалобу відбув і встає
І хмару несе, як знамено своє.

Вже вітер шумить і полив гуде...
...Хтось там понурний, мов тїнь, іде, —
Ступає задумливий і мовчазний
В керей своїй бойовій.

І кїнь десь засідланий, кований вже
Пряде одним вухом і тоскно ірже,
І оком кривавим у ніч позира...
То не тїнь — то страшна мара.

Встає від розритих могил і руїн,
Іде Гуляй-Подем — проходить один.
Іде мовчазний і блідий, мов туман, —
Грізний, страшний отаман.

Іде отаман по руїнах, мов тїнь.
Ступа по уламках усіх поколінь.

Над кратером чорним понуро стає.
Рукою затримує серце своє. —
Торкає ногою три черепа він —
І чорний,

і жовтий,

і білий один:

...Прапрадід був,

Прадід...

І син...

Було Гуляй-Поле, було Гуляй-Поле! —
Як буряне море, кишло й гуло.
Були в нього діти, гей, були соколи!
І не було сили такої ніколи,
Щоб скорило, щоб їх знесло.

Три черепа повні сирі землі...

Секунди біжать у їдучій імлі —

Стрілка іде до своєї мети...

Та ніщо не виповнює пустоти.

Мариво блідне, хистке, як омана, —

Фата морґана, фата морґана.

Вітер шумить. І полин гуде.

І кінь ірже...

Та ніхто не йде!

Не чує ніхто і не бачить його,

Мов немає роду того!

Мов немає вже гордих, лиш ниці
й покірні, —

Нікчемні пророки і брехуни,

Дрібненькі політики й говоруни,

І паралітики... — лише вони —

Продані, зраджені і невірні.

Меч не тримається в їхній руці,

І переляк на лиці.

О, де Ти, Мужній, Простий, і Великий —
Благословенний на меч і бої!?!
Вибухають воплем, вибухають криком, —
Ждуть Тебе сироти твої й каліки,
Й невідомщені малята твої!

Удар громами. Смерчем прийди.
І поведи!
І поведи...

О, де Ти, Грізний, Страшний, Непоборний!?
Як Бог, Вогнеликий! Як земля, Чорний!
Меч Правосуддя! Кара Господня! —
Де ж Ти —
Меснику всенародний!?!

Безжалісний і неблаганний,
І безрозсудний, і предковічній.
Із всіх жорстоких єдино правий!
Страшний,
Апокаліптичний!

Неповинная кров — клятьба Твоя.
Ти — єдиний з усіх Судія.

Тінь Твоя ходить. Вітер гуде...

Іде по кістках він.

Іде...

Іде!!!

(Стрілка доходить своєї межі). —
Ходою тяжкою іде, мов чужий,

Вдивляється мовчки до серця свого, —
Дивиться вглиб — і не бачить його, —

В муках, в вогні обернулось в такий
Камінь
Обсмалений і тяжкий.

Він виходить на дику бескиддя руїн.
Мов чорний орел, позирає один.
Вітер керею йому роздима...
—Нема!.. Ще орлят нема...

Ще лежать між розритих дідівських
могил.

Ще ковтають глину, сльози і пил.
Ще їх не окрилив відчай і гнів
Для страшносудних боїв.

Келих не повен. Ще крапля паде.
Ще стрілка до rischi своєї іде...

Він пестить ефес і жде:

...Вам мало на світі сиріт і калік?!

Гряде ж

МІЙ!

РІКІ!

І свисне Він так, що туман впаде.
Застогне земля і загуде.
Задвигтить Гуляй-Поле небачено ще.
І— лявіна потече, —
Невблаганна. Безодвічна.
Страшна. Апокаліптична.

І приб'ють вони серце, мов стяг, на стовпі ...
І встануть каліки... І встануть сліпі...
І кинуться юні... Мужні... Старі...
І сестри згвалтовані, і матері...

І дитя подаватиме кріс і набій
В цей святий, страшносудний бій...

Прокотиться смерч. Й не pomoже ні
„Боже мій“,

І не врятує „Пробі!“ повалених ниць...
Гей, відміряно ж буде тай мірою гожою!

Загатяться кратери кістками ворожими,
Черепами грабіжників і дітовбивць.

Над головами гвалтівників і паскуд
Довготерпеливі довершать Суд.

І розвіють пил. І розвіють прах.
І ляжуть самі на чужих кістках.
І вітер над ними, як щит, приб'є —
Як Меч Правосуддя — ім'я Твоє.

Лежатимуть так, щоб колись розцвісти.
Лежатимуть всі. І над всіми — Ти
І серце Твоє. І не візьме їх тлінь —
Офіруваних
В ім'я поколінь.

Пливтимуть світи мимо серця Твого.
Цвістиме чебрець. І не буде того,
Хто б Тебе осудив за діла Твої,—
Такого
Нема судії!

А якщо десь є — убий і його!
Щоб знав міру гора Твого.

Пливтимуть світи мимо серця Твого.
Густиме над маками сонячний гонг.
І густиме в віках Твоє ім'я —
Єдиний, найбільший з усіх Судія!

Благословенний. Могутній, як ниви і синь.
Вічний
В серцях поколінь!

Січень, 1944 р. Тернопіль.

З поеми «МЕЧОНОСЦІ»

Благословенний день і час,
Й Вітчизна наша з нами!
Нехай ідуть до чорта всі
З розпукою й сльозами.

Ми народились не самі
І день благословили, —
Діди* бо знали, — будем Ми!
І Меч нам залишили.

Благословен же день і час,
І бурі ці, і зливи,
І мати, що родила нас,
Щоб взяти М Е Ч могли ми.

І сполохи, і все, що є, —
Благословенно тричі!
Прийми життя таким, як є,
Й дивись йому у вічі.

На світі цім розумно все —
І тюрми ці, і ґрати,
І ми, що прибули оце,
Щоб їх поруйнувати.

Клади ж важкий п'ястук на Меч,
Чіпляй через рамено...

Ми народилися якраз!
Ставай плечем до мене.

Ми народилися якраз
І знаєм, чиї діти.
Благословен цей день і час,—
Тут є нам що робити.

Клади ж важкий п'ястук на Меч
І не хитайсь в двобої!
Ми будем гордо умирать
І не ввремо з тобою.

Ми є. Були. І будем МИ!
Й Вітчизна наша з нами!
Нехай ідуть до чорта всі
З розпукою й сльозами.

1932

П Р И М І Т К И

1) Поема „ЗОЛОТИЙ БУМЕРАНГ” написана 1932 р. в харківській тюрмі, в камері самотнього ув'язнення ч. 49. Вона складалася з 5-ти частин. За загальне мотто до неї взято слова Ойленшпігеля (з Шарль де-Костера): „Поїл Клааса стучить в моє серце”.

За підзаголовок: „Пісня-пісень про народження, пригоди і смерть „соціального покидька”, непоправного мрійника, неперевершеного скептика і найбільшого ентузіаста із всіх на землі сущих“, що й визначає її зміст.

Тут подано першу частину поеми.

2) Збірка поезій „ДО МЕЖ ЗАКАЗАНИХ” вийшла накладом видавництва письменників „М А С А”, Київ, 1928 рік. Тут було зібрано деякі поезії, що друкувалися в періодичній пресі протягом 1926-1928 р.р.

3) Друковано вперше в жур. „ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ”, 1927 р.

4) Ріка Аму-Дарья.

5) „Уклеяка” — риба, що має коштовну луску, з-за чого головне її ловлять. Водиться в озері Балхаш.

6) Казахський народний музичний інструмент.

7) Юломейка — дівчина (з казахського).

8) Сатирична епопея „К О М Е Т А” написана була 1926 р. Повний текст її мав таку присвяту і таке мотто:

ОБИВАТЕЛЯМ МОЄЇ РЕСПУБЛІКИ ПРИСВЯЧУЮ.

**А ми вам про лю б о в велику,
Про ідеї крилаті...
Коли з вас досить модного крику
І звичайного ватера.**

Фігурувала серед інших подібних „Документів” на слідстві 1932 р., як матеріал проти автора.

9) Був такий поет Шульга-Шульженко, що писав у віршах до Шевченка Т. Г.: „Як би ти жив, то працював би зі мною в ЧеКа і т. д.“

10) В. Сосюра, що так само залучав Шевченка до ВКП (б).

11) БУПР — Будинок Примусових Праць, тюрма.

12) КаКа — Контрольна Комісія при ВКПб.

13) Сатира „БАТІ“ написана 1926 р., а видрукована вперше 1928 р. в жур. „ЧЕРВОНИЙ КЛИЧ“, Харків.

14) Окремі речі з цієї книги друковано в жур. „ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ“ та „ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ“ за 1927-1930 р. р. Окремою збіркою видати заборонила цензура. Рукопис зберігався у Олексі Слісаренка ідесь, разом з ним та його родиною й архівами, загинув. Тут подаємо тільки те, що авторові вдалося відтворити.

15) Віршований історичний роман „СКЕЛЬКА“ вийшов у виданні „КНИГОСПІЛКИ“ 1930 р., Харків. Вміщена тут ПЕРЕДМОВА, що розкривала ідейну суть і спрямованість твору, в цьому виданні була вилучена цензурою.

16) Тут подано тільки декілька характеристичних уривків.

17) Цикль далекосхідних поезій, писаний на засланні.

18) Золотий Ріг — бухта у Владивостоці.

19) Ціла друкована 1929 року в журналі „ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ“.

20) „БАЛЯДА ПРО СЕРЦЕ“ друкована 1927 р. в жур. „ЧЕРВОНИЙ КЛИЧ“.

21) Ідею поеми „СОБАЧИЙ БЕНКЕТ“ подав авторові Григорій Косинка 1928 року, розповідаючи свої враження про героїчну оборону військом УНР столиці України — Києва перед наступом на молоду республіку переважаючих сил ворога під проводом Мурав'йова.

З М І С Т:

ПОЕЗИЯ, ВІЧНІСТЬ, ЧАС —

передмова проф. Б. ПОДОЛЯКА . . . V—XXXII

ЗОЛОТИЙ БУМЕРАНГ

Перша Частина 3

З КНИГИ „ДО МЕЖ ЗАКАЗАНИХ”

В далечинь	24
Канів	26
Туман	28
Перешілка	29
Люблю	30
Дівчині	32
Монголія	35
Рибалки	40

З ТВОРІВ САТИРИЧНИХ

Уривки з епопеї „Комета“	44
Батіг	51

З КНИГИ „В ПОТІ ЧОЛА”

Вступ	56
Мулярі	58
Бондар	66
Ратай	68
Годинникар	71
Маляр	74
Швачка	76
Полільникі	78
Сандро Ботічелі	84
Шахтар	86
Тріюмф	89
Над храмом	90
Вечори	92
Над пірамідами	95
З кінцевого розділу	98

З ВІРШОВАНОГО РОМАНУ „СКЕЛЬКА”

Передмова	103
Фрагмент	107
Ліричний етюд	110

ФРАГМЕНТИ З II-ї частини поеми „ЗОЛОТИЙ БУМЕРАНГ”

Привіт, читачу	113
З пісень матері	114
На рейді	116
З пісень матері	119
Звідкіль прибув цей дивний Крез	123

З ЦИКЛЮ „АРГОНАВТИ”

Вийшли з Рогу Золотого	127
Хто, минаючи Корею	128
Віє вітер над землею	131

ОКРЕМІ ВІРШІ ТА ПОЕМИ

З поеми „В а н д е я”	135
Баллада про серце	138
Собачий бенкет	143
З камери смертників	147
Матері	152
Рідна мова	154
З мисливської сонати	156
Тінь	158
Гуляй - Поле	162
З поеми „Мечоносці”	169
Примітки	171

ВИДАВНИЦТВО „ПРОМЕТЕЙ”

В короткому часі вийдуть з друку:

„Бібліотека новітньої літератури”:

Улас Самчук: „Юність Василя
Шеремети”.

Іван Багряний: „Тигролови”
ч. I і II.

Нова Українська Енциклопедія,

під головною редакцією проф. Івана
Майстренка. 80 аркуш., зшитками.

„Народна бібліотека”:

проф. О. Хустинський: „Атом та
його енергія”.

ПОМІЧЕНІ НЕДОГЛЯДИ
ТА ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ:

НАДРУКОВАНО:	СТОРІНКА:	РЯДОК:	ТРЕБ
Вергілієвої	VIII	10 згори	Віргілієв
гойдається	8	11 зн.	гойдаєт
Ізнов	39	11 зн.	І знов
1)	44	В заголовку	8)
матафор	47	12 згори	метафор
(пропущено)	92	2 зг.	
фата могона	95	3 зг.	'фата мо
(пропущено)	127	1 зг.	18)
(пропущено)	143	В заголовку	21)
підень	161	8 зн.	південь
предковічній	166	15 зг.	предкові
Енциклопедія	Остання	5 зн.	Енцикло
О. Хустинський	» «	1 зн.	М. Хуст